

L I I D E G R E G O R

Vanadekeedu

R O M A A N

A-7976

Duplum

Liide Gregor

Vanadekodu

Romaan

~~18770~~

Autori kirjastus Tartus 1931.

2

Joh. Nurmberg'i trükk. Viliandis 1931

A-7976

Tiraš 400 eks.

I

Vanadekodu — suur kahe korstnaga maja, viis akent maanteele. Kümneastmeline kivitrepp, lasilatega kõrval, viib ornamendiga ilustatud ukseni. Akendel õitsvaid lilli: punaseid ja roosasid pillergooniaid, väikesi kukeharju, tumepunaseid türgipipraid. Ühel aknal on ainult allarippuv rohekaspruun juudihabe. Poekilolevast uksest lendab sisse pääsuke; räästa all viilukastis sirtsub tilluke si varblasi, kuna suuri lendleb siristades õueavaruses.

Õu on avatud maanteele. Akaatsiate vahelt viib värav kollaliivasele teele, kus parajasti hüpleb karjapoiss põgeneva lambakarja järel. Peenikeste sõrgade klõbin maanteeliivas ja järel pilv, mis jätab akaatsialehile kerge tolmukorra.

Akaatsiate taga on puiestik, mille keskel ahervare, värskel ahervare — nuttev hunnik aluskive säilinud ilusast suvelossist, mis lammutatud kui ilmaaegne lukusese, mälestis aadli olemasolust. Päril harrastemaja, vanastiilne ehitis, mahutab endas vaeseid — kogukonna kulul ülalpeetavaid inimesi, kes on puhtaks kahjuks, kelle olemasolu on eriti kogukonna jõukamale kihile otse haavamiseks. Manatakse

demokraatlik-sotsialistlikku valitsust, kes on paigutanud vaesed sellisesse ilusasse elamusse, kus kogukonna jõukam kiht oleks võinud korraldada vahetevahel lõbusaid olenguid. Nüüd aga ei saa, see on paratamatus, millega tuleb leppida. Ainult salajas mõeldakse niisugusele toredale ajale, mil vaeseid polekski enam. Praegu nad aga on, elavad, jalutavad endises aadlile kuulavas pargis, torgivad ja naljatavad vahetevahel lammutatud suvemaja aherbare üle, tallavad oma lombakate kangunud jalgadega pehmet murupinda ja arutavad omakeskel, kuidas maailm „sellest ajast“ saadik on muutunud nii arusaamatuks, keeruliseks.

On peaaegu hommik. Vanadekodu õu on alul päriselt tühi. Siis tuleb kivitrepist vanamees Hendrik-Hendrik pruunikas hoolikalt lapitud ülikonnas, peas must kaap, tõmmatud sügavasti silmile. Ta astub aeglaselt, tõstab jalgu tonks-tonks — nagu polekski need jalad lihaseist inimesjalad, vaid kivistunud aastakümnete raskel surumisel. Oma vaskkollaste konksus sõrmede vahel hoiab ta tahmunud puulaternat klaasitükikestega.

Istunud akaatsiate taha veskikivile, mis on nagu sajandite eest kaotatud hiiglase sõrmus, millele löönud aeg oma kivise pitsati, süütab ta laternas tahmlambi ning hoiab siis klaasikillukesi üksikult laterna

kohal, lastes kattuda tahmakorraga selle läbipaistvad aknakesed.

Hele päikesepaiste maalib puudest lühikesi varje; lindudesirin; kuskilt kostab laste vallatust, naeru, koera üksikuid hau-gatusi.

Siis ilmub kivitrepile väike eideke pu-natriibulises sitskleidis, peas kollane rätt; on juba eemalt kuulda ta lõõtsutavat hin-gamiskahinat. See on Hendrik-Hendriku eluseltsiline Ann-Hendrik. Seisatades tre-pil ning hoides kätt laubal, vahib ta päi-kesesse.

„Ets kae! Ju veidi tumeneb! Kas sul klaasid valmis?“ küsitleb eide kärisev hääl.

„Küll Jeesusel päevi on,“ vastab vana-meess venitades.

„Mis sa's nii kaua, reo! Ega päike oota! Läheb mööda see Looja ilmutuse-värk, siis ela jälle nagu kotis.“

Vanadekodu trepile ilmub uusi ini-mesi. Kõik nad tahavad näha looduse ilmu-tust. Tuleb kepiga kobades Pime-Liisu. Temagi vahib, hoides nooruse harjumusest kätt silmil, ning sõnab siis oma silmanär-vide asjatu pingutuse järele:

„On ikka nagu alati — ei ole valgust. Nii pime! Kuis võiks ta minna veel pime-damaks?“

Maanteelt tuleb pooljoostes ühes lom-baka mehega Silma-Mihkel, kelle tühjene-

nud pahem silmakoobas on varjatud valge rätiga. Seina ääres end päikeses soojendades hakkavad õue pole liikuma viletsamad vaesed: Mari Vilpus I, lõõtsutades ja vahetevahel kõhides; siis Mari Vilpus II, hoides käsi ristamisi palvel ning vaikselt õhates; siis küürakas mees, terav lõug sirutatud ettepoole. Ahervare kõrvalt pingilt tõuseb langetõbine poiss, hoides käes poolikut korvikest ning kaenlasse surudes kimbukest valgeid pajuuitsu. Kaevu äärest askeldamast jookseb paljapäi valgejuukseline Hele-Mall, punane rätt langenud kaelale. Ta astub timpides, lühidate sammudega.

„Kümne aasta eest, siis ootasime nõndasama — ei ilmunud mingit imet“.

Siis tuleb maanteelt soldatki, kuuel ripnemas aurahad, mis hõõrutud hoolsasti läikima. Ta seab end kesk õue sõjamehelikku poosi, lüües kokku kannad. Viimasena ilmuvad trepile Kollasepassi-Viiu ja XIII Kuu; esimene punatriibulises sitskleidis ja teine pikas mustas mantlis.

Maanteelt jookseb lapsi, üle tee paar karjapoissigi. Õu täitub inimesist, kisa suureneb, päikesel tumeneb veidi üks serv.

Hele-Mall (vahtides läbi tahmunud klaasi): Kui salapärased on Looja asjad! Ann-Hendrik (samuti vahtides): Ma näen, see vari liigub, läheb järjest suuremaks.

Veidike aega vaikus. Kõik vahivad päikesesse, lapsed sihivad sõrmede vahelt.

Karjapoiss maanteelt: Nüüd tuleb maailma lõpp, päike läheb mustaks!

Teine poisike: Kas muutuvad varesed valgeks ja kasvab jäneseile pikk saba, nii pikk, et ulatub päikesesse?

Silma-Mihkel: Jah, ja sulle, poiss, nokk ja tiivad, võid püüda sääski ja sitatikaid.

Karjapoiss maanteelt: Ja sina ise saad uue silma, nii suure kui toobri põhi; võid läbi seina vaadata.

Järjest pimeneb, päikesest kattub pool musta varjuga.

Mari Vilpus I ohtes: Ei see head tähenda! Ajad raskeks lähevad!

Mari Vilpus II: Võib-olla tuleb nälg ja sõda.

Küürak mees: Pimedus tähendab, et katk käib üle maa.

Punahabe: Ei uuel ajal katku tule, see muinasjutu värk.

Lombak mees: Rahutusi tuleb.

Hele-Mall: Hirmust tapmist, veri voolab, maas oigavad haavatud.

Punahabe: Ka mitte seda. Uus aeg, uus puhastuse aeg.

Silma-Mihkel: Sedasama tähendas täht suure sabaga. Paar kuud sest juba, kui jooksis üle taeva.

Mari Vilpus II: See kinnitas, see pitsat, et tõesti tuleb. Miks muidu need ime-lised ajamärgid? See tuleb Loojalt, kõik tuleb temalt.

Küürakas mees: Kui rahvas raisus, on tarvis sõda.

Ann-Hendrik: Nüüd joovad mehed ja naisi peksavad.

Soldat: On naisil mehi mitu ja mehil naisi samuti ning enne sündi juba hävitavad elu.

Mari Vilpus II õhates: Kõik patus rikunud!

Küürak: Ses Issand ise süüdi.

Siis muutub õudselts hämaraks. Rästad lendavad kongidesse, varblased kaovad viilukastidesse. Kukuk laulab, rohus siristavad sirtsud. Vaeste koltunud nägudel nagu helgiksid mingisugused rohekad varjud. Üldine tardumus surub kõigile läm-matava raskuse. Inimsalk vanadekodu õues hojab üksteise lähedale. Märkamatu nad suruvad üksteist, suruvad needsamad inimesed, kes tavaliselt nagu okastega torgi-vad üksteist. Akaatsiate alt kostab teist korda kukelaul. See on õudne täiekõri-line karjatus. Siis vaikus. Hele-Mall nagu langev puu laskub küüraka seljale. Kol-lasepassi-Viiu peened, kondised sõrmed põimuvad tugevasti Punahabeme kaela üm-ber, tema lõtvunud huuled suruvad mehe traatkõva punase habeme vastu.

Kostab mingi tume sosin: Võib-olla jääbki öö, igavene öö ja tuleb maailma lõpp.

Kostab teine veelgi kartlikum hää! Pausnad peaksid hüüdma ja põrisema trummid.

Õige vaikne sosin: Justkui kostabki ingliskoorige laul!

Siis kuskilt akaatsiate poolt julgem hüüe: Mis te unistate ingliskoorige laulust! Põrguvankri põrin te õige osa.

Ja sealtsamast, justkui veelgi lähemal maanteele, järsk põristus:

„Tuld ja tõrva teile vaja!“

„Oh sa püha-taevalooja!“ karjatavad Hele-Mall ja Mari Vilpus II korraga. Samal ajal jookseb kivitrepile ust kõvasti klõmmides kõhn pikk naisterahvas Ann-Mihkel, Silma-Mihkli teinepool, ning kuulutab rõõmusui:

„Teate, milleks see ime, milleks õhtuks pidi saama päev? Seitsme tütre järgi ometi sündis poeg — oodatu“.

Vaeste näod pöörduvad, suud imestusest ammuli.

„Poeg, poeg sündis! hüüavad kooris.

Ann-Mihkel: Minu koikus tuli ilmale!

„Või sinu koikus“, hüütakse uuesti.

A. M.: Kaalus üheksa naela!

Vaesed: Kaalus üheksa naela!!

A. M.: Mustad juuksed olid peas!

Vaesed: Mustad juuksed peas!!

Päiksel helendub üks serv, mida aga vaesed imestushoos ei märkagi.

Punahabe: Uue aja inimene, uus aeg uusi inimesi vajab.

Mari Vilpus II: Nüüd võib-olla ei tulegi sõda!

Mari Vilpus I: Tähendas ehk ainult lapse sündi?

XIII Kuu ütleb: Tema sündi!

Lombakas mees: Ta pole ju mõni ministri laps!

Küürak: Mis seegi parem on!

Ann-Hendrik: No, miks ta parem pole! Oleks koolmeistri või rikka talumehe.

Punahabe: Uuel ajal on ainult inimesed, pole rikkaid, ministreid pole.

Seda ütlemist ei panda aga tähelegi ja kostab läbisegi äge sõnadevaling: Vaeste leivamuretseja, küla kirjakandja, vangidevedaja, hauakaevaja, surnumatja, hullude-tantsitaja, mis ime on tema lapse sünd?

Lombak: See niisama kui koeral poeg.

Ann-Hendrik: Nagu vareseväntsakas raagudest pesas.

Mari Vilpus II vaikselt enda ette: Issand laseb tulla maailma inimeslapsi ja Issand viib neid siit.

Punahabe: Laseb tulla, kellel aeg täis, ja viib, kellel läbi on aeg.

Langetõbine poiss: Paljud enneaegu lähevad.

Pime-Liisu: Läheme siis kõik teda kaema!

Silma-Mihkel: Oma silm on kuningas!

Päike helendab järjest. Lindude liiri-liiri täidab endiselt õue. Vaesed üksteise järele astuvad üles kivitrepist, ees Hendrik-Hendrik, kuna kõige viimasena läheb Pime-Liisu, kobades kätega. Maanteelt kõlab poisikese hele vile. Kukk laulab tugevasti soputades tiibu.

II.

Vanadekodu söögisaalil on pidulik ilme. Kesk saali seisev piklik laud on kaetud valge linaga. Laual on rohkesti toidunõusid, muu hulgas kaks kümneliitrilist tsinkplekist pangi vahutava õllega. Igas saali nurgas on saunakapakestesse vette pistetud lõhnavaid kaski. Laua ümber istuvad vaesed on pühapäevarõivastes ja mõnel neist on seljas veel midagi parematki. Saali kõrvalt hooldaja tubadest kostab laulu, kõnekõminat.

Ühel pool lauda istuvad reas Hendrik-Hendrik, Ann-Hendrik, siis vanapoisid Lombak, Küürak, Soldat, Punahabe; teispool vanapiigad Mari Vilpus I, Mari Vilpus II, Kollasepassi-Viiu, Kurt, Hele-Mall; laua otsas Silma Mihkel Ann-Mihkliga ja

nende vastas nõdrameelne naisterahvas ja Pime-Liisu.

Vaesed haaravad lihatükke peoga, sorivad sõrmiga süldikaussides, söövad nii, kuis saavad, pilluvad otse kõhtu. Samuti tõmmatakse saia ja võidki, nagu oleksid nälginud vähemalt paar nädalat. Sõrmede vahel hoitavaist lihakamakaist jookseb pihku rasva ja sealt venib pikkamööda jugadena varukaisse.

Kellelgi pole mahti rääkida midagi, sest on aeg, kus muudkui tõмба ja pillu kõhtu; kui käes on, siis tuleb õgida. Vars-ti võib-olla saab otsa aeg; siis ei saa enam tõmmata ega õgida. Vaesed teavad väga hästi, kuis paljudel on saanud otsa ajad. On neidki olnud, kes tuuakse üsna käbedaina, aga juba mõne nädala pärast ei ole neid enam. Söömine on praegu juhuse kasutamine. Ja see on imejuhus, et hooldajale sündis poeg. Enne oli seitse tüdart, siis ei saanud midagi vaesed, natukene õlle-viret ja see oli kõik. Aga nüüd tuli poeg ja seepärast vaesed muudkui õgigu.

Ainuke, kes söömingust üldse osa ei võta, on Tunnikell, Öövaht, XIII Kuu. Need on nimed ühele noorepoolsele mehele, kes lamab voodis järgemööda 16 tundi, räägib päeva kestel kaks sõna, vahib ööd. Ta on mees, kes pole ei hull ega nõdrameelne, aga temaga on lihtsalt kuidagi teisiti.

Veerandtunni järele on toitained pea otsas, veel paar viilukat peenleiba ja mõni korp. Algab õllejoomine. See ei lähe nii kiiresti; seda ei kallata sisse, vaid juuakse rüüpides, on kibe ja vahutav. Hooldaja tubadest kostev laul ning trall näib ikka enam hoogu võtvat. Teispoolt, saali seinatagant, kus hullukong, kostavad veidrad hõisked.

Mari Vilpus II (vaikselt käsi kokku pannes): Tänada Issandat me kohus; tema armust tuleb, mis me saame; tema salved suured, tema mäed ja taevatuuled.

Silma-Mihkel (tõstes õlletopsi): Tema armust tuleb märjukes! Joogem, kellel pole mõistust peas, kellel jalgu pole, juuksed valged, nagu kullane! Joogem, kellel passid kollased ja pole lapsi, kellel väljajooksunud silm ja toeks jalale on kepp.

Punahabe tõmbab oma kollapruuni lokis habeme peost läbi, silitab seda ja siis ütleb, et ka midagi öelda: Ihu on saanud ja vaim meil karastatud õllega. Näete, mis tähendab inimese sünd!

Hendrik Hendrik: Ilus on inimese sünd! Terviseks joogem! Juuakse.

Mari Vilpus II õhates: Sünd! Aga mõelge, ka surm on, haud, pimedus ja põrgu. Mis me kõneleme sünnist! Hauad seisavad meie ees. Ma veel täna öösi nägin und, kuis üle maantee oli palju haudu, olid pealt lahti ja madalad. Noormehed

nagu tardunud puupakud lamasid alasti sees. Neitsi Maarja ja Jeesus Kristus nuttid maanteekraavis. Sauna kohal õhus heljus kuus mütsi. Kõrges lendlesid soldati vana kõrvik ja Hendriku kaap. Rebaseid jooksis sealsamas katusel ja seintel üles-alla.

Soldat (õlleklaasi lauale pannes): Sõda tuleb, see nii selge; tulikahju tähendavad rebased. Surm neile, kelle mütsid õhus! Sündida pole õnn: kes nüüd sünnivad, nende tee on vaevaline võitlustee.

Mari Vilpus I (sõrmega näidates): Milleks rõõm seal toas?

Küürak: Milleks siis nutt ja kurbuski! Irvita, see ju parem, seda hauas enam ei saa; joo, seda ei saa; söö, toitu pole hauas.

Pime-Liisu: Tuleb, mis tuleb, ei mina midagi näe.

Kurt vahib aina.

Mari Vilpus II (ikka käsi ristamisi hoides): Kirstu lasen teha, võib-olla viskavad tõesti alasti hauda.

Mari Vilpus I: Rist surnuaial püsti panna. See pole tähtis, kas oled alasti hauas või kirstis: seda keegi ei näe; aga rist nimega: Siin hingab... (ja õige tasa enda ette) „Siin hingab Mari Vilpus“ — näevad mitukümmend aastat möödaminejad.

Hooldaja tubades hõisked veelgi suurenevad. Hullukongist kostab tume jorin. Eriti hoogu on sattunud Soldat, Otse kriiskavalt karjudes tõstab ta mõlema käega õllekruuse: Tore on inimese sünd! Terviseks joogem!

Kõik joovad, ainult nukrameelne Mari Vilpus hoiab vaid käsi palvel ristamisi ja õhkab.

Nüüd räägib ka nõdrameelne naisterahvas, kes närinud kogu aja vaikselt konti, paljast vasika sääreluud: Angerjas on mu maiuseroog, see siin suitsunud ja rasvane.

Hele-Mall (kummardudes peaga nõdrameelse poole): Noh, kuulge, mis juttu ta ajab! (Veelgi lähemale nihkudes) Või angerjas! Kont on sul käes, vasika sääreluu.

Seepeale saab kondiga plaksu pähe, kiljatades: Oh sa sunnik! Hull juba! Et sind ka veel puuri ei pisteta! Nii pikaks on nüüd inimest! Ikka nõdrameelne, nõdrameelne! See ju püsti hull juba.

„Hull jah“, kinnitavad teisedki.

Mari Vilpus II: Pole midagi karta peale Issandas-Jeesuses kinnitatud inimese elu.

Kollasepassi-Viiu: Küll tema kõik lõpul heaks teeb.

Ann-Mihkel vaatab õhetavail põsil oma kallist elukaaslast: Veel parem kui Issand-Jeesus on naise kõrval mees.

Seepeale juuakse ühiselu terviseks, nii et vaht aina lendab.

Ühine hõiskamine: Ilus on inimese sünd! Hea on mees naise kõrval!

Punahabe püsti tõustes: Sündigu tuhandeid, sündigu! Uus aeg inimesi vajab! Rämps hauda ja muudkui uued tulgu!

Ühine hõiskamine: Sündigu tuhanded, tuhanded! Sünni terviseks, sünni eduks! (Juuakse).

Saali uksele ilmub XIII Kuu öövahi kuues. Seisatub esiteks, siis ütleb oma kaks öeldaolevat sõna, sest kogu päeva ta on vaikinud, ja need kaks sõna on: Liiga teete!

Punahabe hõisates: Vaat' see alles tore mees! Ei tule sööma ega jooma, ütleb kaks sõna: „Liiga teete!“ ja kaob.

Hooldaja toast kostab kõrvulukustav kisa, tantsumüdin.

Vanapoisid on õieti hoos, vehivad ähvardavalt üle laua, loksutavad õlut, naeravad, kuna piigad üsna arglikult vaatavad, nagu tundes mingit salahirmu. Ja kui mehed parajasti tõstavad kruuse, võtab hoiatades sõna Mari Vilpus II:

„Tõesti liiga teete! Parajasti lubab Issand-Jeesus.“

Hele-Mall (ägades): Oh jumal, jääte purju! Kaob aru peast, tea mis veel teete.

Silma-Mihkel (tühjendades kruusi): Noorust mäletame!

Küürak: Nagu sead joome täis!

Punahabe: Magame naiste juures!

Soldat: Naiste juures nooruse auks!

Ann-Mihkel: Reod, te ju kõik noored;
pole naist ega last, pole kedagi olnud.

Ann-Hendrik: Peaks enne surmagi armastama kord.

Kollasepassi-Viiu: Kui oled armastanud eluaja, siis lõpul hakkad igatsema Jeesust.

Punahabe (irvitades): Jah, et Jeesus, puhtaks pese!

Hendrik järsku püsti tõustes: Ei siin midagi! Meie Mihkliga vahetame naised ja teised — igal olgu oma!

Soldat: Aga kuis saab XIII Kuu?

Punahabe: Kurt läheb tema tühja sängi.

Meeste naer, siis naiste kiljatused. Osa vaeseid jookseb saalist eeskotta. Eeskojast kuuldu veel järsk peenehääleline karjatus:

Oh Issand-Jeesus! ja siis karm hüüe:
Mina sinu juure tulen!

III.

Vanadekodu köögis postidest hullukongi kõrval, nii et üheks küljeks on hullukongi postidest sein, seisab nüüd teine

kong, laudadest, nõrgema ehitusega, ruumalalt vähem. Selle ainuke elanik on nõdrameelne naisterahvas. Alul ta oli vaikne, aga alatisest lähedast ühendusest hulludega on temalegi omane märatsemishimu.

Külarahva sage vaatamine ja laste narmimine ärritab neid. Poste mööda ülesronivad hullud on kannatanud sagedaid torkimisi süllapuuga. Karjapoisid on püüdnud mesilasi ja neid sisse pistnud postide vahelt. Täna aga hiilib vanadekodu kööki kohe peale karjast tulekut üks küla ulakamaid poisse, kaasas kotitais sipelgaid, missugused kühveldanud oma leivakotti ühes munade ja okastega. Selle puistab poisike postide vahelt hullukongi ning osa koti põhjast raputab nõdrameelse naisterahva puuri, jäädes ise põnevusega ootama hullukongi kõrvale.

Varsti tõuseb kole kisa. Esiteks hakkab oma kongis ringi jooksuma nõdrameelne naisterahvas, raputades käsi ning tõstes jalgu. Siis raputab meeleheitlikult rõivaid ja karjub ülespoole karates: „Uhten, ahten! Uhten-ahten!“

Sipelgad aga on roninud juba ülemissel keha, hammustavad rindu ja kaenlaluseid ja pistavad mürgiraasukesi nõdrameelse eriti tundlikule nahale. Järjest pistvad valud ja ühtlasi külmatunne kihutavad hüpleva naisterahva ikka suuremale

märatsemisele. Viimaks ta rebib lõhki oma rõivad, hõõrub käsivarsi rõivaräbalatega, kisub peast juukseid, taob laubaga vastu kongi laudu.

Poisike väljaspool puuri viskleb naerukrampides, plaksutab käsi. Ta muidu nii pisuke suu ümmaral näol avardub peaaegu kõrvuni laialiks.

Neli meeshullu oma tugevas postidega ümbritsetud kongis pikutavad sirevil kongi paljal põrandul. Möödub mõni minut, ennekui sipelgad jõuavad hulludeni. Esimesed, kogult üsna suured elukad, ronivad hullude karvaseile jalule, kus ärritatud loomakesed suruvad oma hambad nende sääride. Järgnevad pöörased karjatused järgemööda neljalt hullult, siis meeletu hüplemine ühest puuri otsast teise. IV hull vihastub nii, et haarab hammastega ukse sisemisest põõnast, kargab järgmisel silmapilgul ukse ülemisele põõnale, haarab laealusest ristpostist, raputab nii, et väri-seb kogu hullukong. II ja III hull rebivad katki rõivad, mõne päeva eest hooldaja naise õmmeldud linased kuued. I hull pek-sab rusikatega puusadele ja keerleb nagu varinupp kesk puuri. Korraga kostab lae alt järsk raksatus ja selle järele prantsakas väljaspool kongi. Järgneb karjapoisid heleda kiljatus ja köögiukse vahelt välguvad ta paljad kannad. Karjapoisist natuke poe-kilejäänud ukse kisub pärani IV hull, kes

imelikult uludes kargab eeskotta, kust kuulduv hele kiljatus ja jooksumüdinat.

Naishull lamab selili kesk puuri, käedjalad sirutatud laiali, kuna ta alasti ihul jookseb üksikuid kehakaid sipelgaid.

I hull peatub vähe, märkab valgustatud avaust kongi ukse kohal. Silmapilkselt kargab temagi ukse põõnale, haarab ühe käega püstpostist, kuna teisega toetub uksepiidale. Veel üks tõmme, ja juba kostabki uuesti tume mürts.

Veidikese aja järele seisab mõnuldus lõbusanäoline poolalasti hull naishullu kongi taga, vahtides muheldes lamava naise alasti keha. Veel kaks tumedat mürtsu teineteisele järele. Eeskotta kargavad II ja III hull, kuna I hull võtab pliidi eest tuliterava kirve, hoiab seda veidi aega väljasirutatud käes nagu järele mõeldes, mis teha läikiva tapriga. Järsku langetab ta käe — esimene hoop kukub pliidikoldele. Telliskivid purunevad. Langevad hoobid, langevad uued hoobid, järjest tugevamad, kivid aina lendavad. Hull jätkab oma tööd hoogsalt. Kivi ei pea jääma kivi peale! Köögis on läbipaistmatu tolmutpilv, kivikillud; kirves langeb raskelt.

IV hull on tabanud karjapoisi tiigitrumbilt. Poissi turjast haarates kastab hull ta üle pea tiigi jahedasse vette, tõmbab siis välja, selleks, et suruda uuesti veealla. Poisi siblimine vees ja karjatused surma-

hirmus otse vaimustavad hullu. Siis korraga viskab ta poisi maanteeliivale, hüppab ise vette.

Veidikese aja järele jooksevad üle õue II ja III hull. Veskikivil istuvad vaesed kohkuvad koledasti. „Oh sa püha-taeva-looja!“ sosistavad Mari-Vilpus II värisevad huuled, kuna akaatsiate alt kostab mürisev hüüe: „Hullud lahti, puurist väljas! Hullud lahti, puurist väljas!“ ja sealt samast tõuseb küürakas mees. Ta jookseb maanteele, et anda märku tervele külale, ja kostabki varsti vahetpidamata nagu tulekahju pasun:

„Hullud lahti, puurist väljas! Hullud lahti, puurist väljas!“

II hull hüppab trumbi lasilalt vette. III hull aga vahib vähe aega tiigi kaldal, sülitab mõne korra ning siis järsku pöördub tagasi vanadekodusse.

Vaesed õues on sattunud koledasse paanikasse. Joostakse peaaegu üksteisest kinni hoides, esiteks trepist üles, siis aga keerab ninamees Mari-Vilpus I järsku tagasi — trepist alla, teised järel, jookseb maha nurga tagant teispoole eeskotta ja sealt otsekohe kööki, kust mõtlevad tormata kassaka elutuppa, mis aga leitakse lukus. Tagasipööramiseks pole enam võimalust, kuna I hull veidikese puhkuse järele välgutab uuesti kirvest. Lendavad kivikillud ja tolm; on nagu põrgu eeskoda, kus va-

nakurat teeb kärinat, nii et tarretub soon-
tes inimesveri.

Hele-Mall, kes järsku kainestub ja mõistab olukorra tõsidust, märkab kongi kõrval seinal rippuvat hullukongi võtit. Ta haarab selle, keerab paar ringi, ning raksudes kukub lahti raske metallvoodriga uks ja siis kaovad vaesed üksteise järele hullukongi hämarusse.

Maanteelt kostab ikka küüraka hüüe:
„Hullud lahti, puurist väljas! Hullud
lahti, puurist väljas!“

Ainult Pime-Liisu seisab õues, aru saamata olukorra tõsidusest. III hull, kes akna alt tõmmanud paar roosipuu õit, läheneb.

„Lilled, mu noorik!“ hüüab ta ning torkab valged roosid Pime-Liisu jaki nõõp-
auku ja kaob siis oma paljaste säärttega.

Pime seisatub kivistunult; ta ei tund-
nud häält, kes ütles: „Lilled mu noorik!“
Ta aimdus räägib, nagu peaksid tulema
hullud ja uimastama tema, nagu peaksid
nad veeretama ta peale veskikivi; aga mi-
dagi niisugust ei sünni.

III hull maja nurga tagant märkab, et
keldrisse viiv uks on pärani lahti. Hull
vaatleb; see on kahepoolne puust huvita-
valt nikerdatud uks. Sealt viib keldrisse
kümneastmeline kivitrepp. Paari hüppega
on hull keldritumeduses. See kogu maja-
alune sügav õõnesruum jaguneb jaotusega

mitmeks eriruumiks pealmistele ruumidele vastavalt.

Keldris on tume, sest kitsad aknakesed lae all suudavad valgustada vähe. Hull jalutab ringi, vahib üht-teist ega saa aru, missugusesse imede maailma ta on sattunud. Näeb ühes keldri nurgas kaherattaga kaarikut, kargab sisse ja õõtsutab nii, et vedrud aina raksuvad. See lõbu ei huvita hullu kauaks. Ta hüppab kaarikust, et leida midagi paremat. Seisatub siis puuvarbadest aiakese taga. Aknast tungib sisse kitsas valgusejuga. Hull näeb selles valguses, otse seina vastas, mingisuguseid läikivaid asjakesi. See läige mõjub ligitõmbavalt, kütkestavalt. See on justkui hullu ärakadunud õnn, mis hiilgab kitsa valgusekaare paistel. Selle peab saavutama hull! Esiteks ta sikutab laudadest väravat, see aina raksatub ega liigu paigast. Siis haarab varba otsa ning sikutab. Üsna kerge vaevaga väljub esimene varb, teine, kolmas. See läheb kiiresti, varsti ei olegi enam aiakesed. Seina ääres aga seisavad läikivad asjakesed, need võluvad, kutsuvad... Hull lööb ühte neist oma rusika — kärtsub midagi, siis surub sõrmed sügavamale ja juba järgmisel silmapilgul mugistab huultega peos, misjuures ta nägu muutub otse hiilgavaks. See on tõesti õnn, mis tasus kiskuda maa seest varbu. Kiiresti käib nüüd peo hiilgava asja sisemusest suhu, suust

hiilgava asja sisemusse, ja ikka rõõmsamaks muutub hullu meeleolu. Kül maväri-
nad läbistavad ta alasti ihu, peas nagu sel-
guneks seetõttu.

Vähe aja järele sikutab hull juba teise aiakese varbu, teeb samuti puhta töö. Sealt leiab ainult ühe hiilgava asja, mis on peenike ja millele lüües käsi saab ainult hulgava hoobi. Valust karjatab hull, haarab siis asjakesel „peast“ kinni, kostab lartsak vastu kivimüüri, ning venides valgub allapoole mingi kleepiv vedelik. Siis korraga näeb aga, et need läikivad asjakesed on kanapojad, õrnad, hiljuti munast tulnud. „Tibi-tibi-tibi!“ kutsub hull, astudes keldriukse poole. „Tibud“ aga ei nihutagi end paigast. „Noh!“ vahib hull tusaselt, „pean pistma tasku teid?“ Seepeale kobab kätega teravatel puusanukkidel, ilma et leiaks taskust jälgegi. Siis jälle „tibi-tibi-tibi!“ aga ükski ei liiguta „nokka“ ega tõsta „varvast“. Nüüd kaob hullu kannatus — ta haarab neist kaks, mis on küllalt rasked ning tassib keldritrepile. Need on Ann-Hendrikule kuuluvad moosipotid. Siis toob hull keldrihämarusest veel kaks samasugust, seab nad kohastikku kahte ritta, hakates neid tõstma järjekorras, ise mõnuldades, sest päikesekiired soojendavad ta külmast lõdisevat keha.

„Kui te ei käi, pean talutama teid!“
räägib hull muheldes enda ette.

Väljas pole liikumas ühtki inimeshin-
ge. Mehed on kaugel heinatööl, kuna pe-
renaised ja karjalapsed on lukustanud hir-
muga ukсед, haagitanud väravad ning igast
elamust vahib kuhugi peidetuna värisedes
keegi, et viimasel silmapilgul hässitada
koeri. Küüraka hüüe on tunginud süga-
vasse sisemusse, ikka kuuldakse veel: Hul-
lud lahti, puurist väljas! Hullud lahti, puu-
rist väljas!“ Väiksed lapsed kükitavad
voodite all. Maanteel on õudne vaikus.

Tiigilähedasele kuuri katusele on ro-
ninud üks eriti julge tütarlaps, seesama,
kes pea iga päev käinud torkimas hulle sül-
lapuuga puuri postide vahelt. Piirita uu-
dishimu — näha hulle päevavalguses — on
kihutanud tütarlapse katusele, ehkki kongi
hämaruses on neid näinud nii kui nii kül-
lalt. Ta jälgib katuselt silmi pöörmata ja
hinge pidades hullude tembutusi.

I hull viskub selili tiigikaldale, tõs-
tab aeglaselt mõlemad jalad, hoides neid
kehaga vinklis ning keerab siis keha pea-
ga pikkamööda, kuni saab täis ring, kõik
aeg jalgu liigutamata. See on trikk, see on,
mida tunneb terve küla; see on, mille üle
uhkustavad inimesed, kui näevad hullu-
kongi postide vahelt sisse vahtides juhus-
likult seda. „Ma nägin täna, kuis hull
veskitiibu pööris“, räägitakse sel juhul.

IV hull pikutab vaikselt kalda pehmel
poril ilmatusuure sea kõrval, kes laisalt

kärssa sirutades paistab päikses oma kõhtu. Hullu selg on pöördud sea turjale ning nühib seal oma kihelevat selga sea karmide harjaste vastu. See toiming näib sealegi meeldivat, sest ta rõhib õige tasa, lükkab jalad enam sirevile, pigistab silmad.

Kui I hull „pööranud veskitiivad“, lasseb järsku langeda oma kehaga vinklis seisvad jalad, kargab uuesti vette, summib jalgadega ja kätega tiigipõhjas nii, et peegelselge vesi muutub sogaseks mudalõgaks, mille pinnal vilguvad vaheldamisi luukaritsate ja kogrepoegade läikivad seljad. Suu ammuli, püüab hull vilkuvaid loomakesi. Ta peol siplebki paar luukaritsat, millised neelab üksteise järele klõmpsutades elavaina kõhtu. Siis ujub hull selgesse vette, ujub seljakili kaldale, kus pikutab päikeses IV hull, hõõrudes ikka veel selga sea harjaste vastu. Sellele mõnusale olemisele teeb lõpu I hull, haarates järsku sea sabast ja sikutades nii, et vaene loom võpatub kogu kehast, teeb mingi hirmsa häälotsuse, kargab järsku, et päästa elu jahedas tiigivees, aga samal silmapilgul hüppab meeletu hull sea turjale. Sea sõrad vajuvad järjest sügavamale tiigimutta, vesi lainetab üle selja. Seda ei suuda enam kannatade katusel vahtiv tütarlaps.

„Appi! Issand-Jumal, appi!“ kostab peen surmahirmus värisev hää l katuselt.

„Appi, Issand-Jumal! Hullud sea uputavad!“

Peen hääl võlub, nii et I hull unustab sea, hüppab kaldakividele, kust vaatab katusele ihaldavalt. „Sa seal, kõige kenam mooniõis! Sind leida ja noppida mul oli ülev püüe. Kui saan su kätte, siis olen võidumees“, hüüab hull, kätt silmil hoides.

Samal ajal, ikka veel lamades poril, IV hull näeb katusel „ämblikku-hiiglast“ — õnne, sedasama, mida otsinud asjatult aastakümneid ja mille leidmiseks kaotanud juba täielikult lootuse.

„Minu Ämblik, minu Önn, kas oled tõesti sina see?“ vahib hull, ikka hoides käsi silmil. Tütarlaps liigutab katusel, kolab ringi nagu torgiksid nõelad.

„Sina liigud! Jah, ämblik liigub, õnn liigub, kõik liigub. Mis ootan siis mina! Ronida, joosta, püüda on minu kohus!“

Ja peaaegu korraga tormavad kaks hullu ning alustavad suure innuga ronimist kuuri nurkipidi katusele.

Tütarlaps tarretub, nähes hulle tormijooksul. Ta muidu nii väledad jooksvahvad jalad nagu kanguksid; suu, mis ikka olnud paindub lõbusaks irvituseks, kisub kramplikult. Siiski — endale arusaamatult libistub alla katuselt. Ja siis, kui parajasti hullud jõuavad katusele, tütarlapse kärmed jalad nagu saaksid tagasi paindlikkuse, algab põgenemisretk.

Mõlemad hullud katuseharjal ringi vaadates:

I: Minu mooniõis, kus jäänud? Siin olid, õitsesid —

IV: Minu Ämblik, minu Õnn, sa juba nihkunud paigast. Kus oled? Kuhu jooksid?

Siis aga näevad mõlemad hullud tütarlast põgenemisretkel õueväravast tänavale.

I hull käega vehkides: Näe, seal mooniõis!

IV hull: Seal hüppab õnn! Järele!

I hull: Järele!

Ainsa hüppega on hullud katuseharjalt õuemurul ja siis hulludele omase põrguliku kiirusega algab amokijooks, rusikad sirutatud ette, põgeneja suunas. Maa otse tümiseb. Küll sibavad tütarlapse väledad jalad, hullud aga oma pikkade hüpetega liginevad aina. Veel mõnikümend meetrit tütarlapse kodu õueni; ta jalad teevad kõik, mis nende võimuses. Hullud müdistavad juba hägahtlikus läheduses ja kõlab läbilõikav kilkav hüüe: Mooniõis! ja siis tüsedam hääl: Õnn, minu Õnn!

Samal ajal väljub hüpates hoovist kaks koera ja kuulduv kellegi eidekese surmahirmus värisev hässitus: „Oh Jumal-Isand! Võta, võta, kiskuge, kiskuge!“

Väike must karjakrants ja suur hundi-koer kargavad hulludele kallale niisuguse hooga, et hüplevad mehed järsku võpatu-

vad, siis aga kohe hakkavad vuhistama rusikatega ja paljaste sääртега. Aga juba on lõõnud karjakrants oma tuliteravad kihvad II hullu sääрте, juba on saanud hundikoer tüki liha IV hullu käsivarrest. See ärritab hulle kõige metsikumale võitlusele. Õhk aina vuhiseb plaksudest lõrinast, kiljatusist. Eemalt aga kostab: Võta, võta! Kiskuge, kiskuge!

Parajasti on hoovikoer kargamas selja tagant IV hullu turjale, kui samal ajal karjakrants püüab uuesti pureda eestpoolt sääрте. Järsu hüppega haarab II hull hoovikoeral peast, pigistab võimsalt kokku ta lõuad. Kiskja on täielikult hullu võimuses. Asjatuiks jäävad „hundi“ võimsad raputused pääseda hullu küüsis. Kaksiti koera turjale istudes, kisub ta selle pea taha poole ning hammustab siis tugevasti külma ninaotsa, hoides kõvasti teise käega altpoolt koera lõugu. Sügavast haavast koera ninal niriseb tumepunast verd, tilgub hullu muskلیلisele käele, mille sõrmed kui neetud konksud pigistavad veelgi kõvemini kinni koera lõuad, nii et ei kuuldu ainustki niuksatust. Karjakrants, nähes oma vahvamat seltsimeest hullude võimuses, julgeb ainult aupaklikus kauguses teha mõne üksiku nõrga haugatuse. Ka IV hull on asunud kättemaksule. Ta on hammustanud vangistatud vaenlasel mõlemast kõrvast väikesed tükikesed.

„Oh sa püha taevalooja! Kas on nüüd hulludel aru peas!“ kostab eemalt niutsuv hüüe. „Ära kisuvad koera! Oh sa Issand-Jumal! Et ka ühtki mehehinge ei ole kodu!“ ja ikka edasi: „Oh sa taevalooja! Egas ta nüüd eluga ei pääse!“

Ja tõesti! Koer liigutab veidi saba, siputab tagukäppe, kuna IV hullu kättemaksuks kramplikud käed suruvad kinni koera kõri.

Hullukongi nurgas kükitab viis naist. Mari Vilpus II toetab peaga puuri postidele, käed palvel ristamisi ning saadab vaikseid hääletuid õhkamisi ülespoole. Mari Vilpus I vahib läbi postide naishullu kongi, mille elanik alasti ja sasis juustega ärkab uimastusest, sirutades käsi ning jalgu. Ann-Hendrik kongi nurgas on võrdlemisi rahulik; ta kuulab I hullu kirvehoope, mis langevad armuheitmatult korstnajakalale. Hele-Mall nuuksub vaikselt end ette. Ann-Mihkel imeb oma hambutus suus pearäti nurka, mis on punasekirju ning värvib.

II ja IV hull, kandes koera laipa kahevahel nii, et üks neist hoiab kaht esimest koiba ja teine kaht viimast, astuvad maanteelt vanadekodu õue, kus II hull alustab kõlavat laulu, mida IV hull täiendab oma vaikse üpris rahuldava häälega:

Võidetud vaenlase auks
Rusikad vuhiseda laskem!

Kuni ta laip on maapaos,
Rusikad vuhiseda laskem!

III hull oma „tibudega“ jõuab kööki, kui parajasti langevad viimased kivid korstnjalalt. Puhta töö on teinud I hull! Ei enam pliiti, lõõri ega korstnjalga! Hunnik purustatud teliskive, millele lisaks põrgulik tolm. Käsi puusas hoides vahib hull rahuloluga kivivaremele, kui ilmuvadki ta selja tagant II ja IV hull, kandes koe-raraibet ja lõpetades laulu viimseid sõnu:

„Rusikad vuhiseda laskem!“ Siis kannavad vaikselt laiba kongi ukse ni ja upitavad, taguots ees, ukse kohal olevale augule ning tõukavad sealt kongi, mispeale tõuseb järsk viiehääleline kiljatus, mis ei riku aga põrmugi hullude meelerahu. Ka III hull veeretab oma „tibud“ samast august sisse, mispeale muutub kisa põrgulikuks lärmiks. Sügavas meelerahus kargab järgemööda kolm hullu kongi ja kohe, kui III hullu pikad koivad kaovad prantsatades kongi avarusse, hüppab I hullgi neile järele.

Kostavad naiste kiljatused ja ikka järjest korduv „Issand-Jeesus! Sa püha-taevalooja!“ ja siis „appi, Issand-Jeesus! Appi, appi, kallis jumal!“

Nende seast aga kostavad rahulikud, rõõmutoonilised hüüded hulludelt: „Sina

minu mooniõis! Minu Ämblik siin! Minu
Õnn!...“

IV.

Õhtu. Vaesed seisavad suures saalis
küüraka koiku ümber. Koigus lamab küü-
rak juba kaks nädalat haigena. Tal on ol-
nud alul kõhukrambid ägeda valuga, siis
aga muutunud mingisuguseks pikaliseks
palavikuhaiguseks. Mõned vaeseist kaht-
lustavad Kollasepassi-Viiut mingisuguse
rebasemürgi sisseandmises, aga kindlat ei
või öelda keegi. Juba kolm ööd-päeva on
soninud, söönud pole tervel nädalal mi-
dagi, paar lusikatäit teevett on tilgutanud
Mari Vilpus II vahetevahel ta keelele.
Täna on küürak eriti rahutu ja seepärast
kogu saalirahvas ta läheduses. Nägu te-
rav, põsed lohus, näol hõre pikakarvaline
valkjashall habe. Kaela alla, mis eriti peen
ja sooneline, on kinnitatud lumivalge särk
vaskrõngaga. Silmad on mingit tuhmhalli
värvi ja näivad vahtivat kuhugi kaugu-
sesse. Pea ümber märg rätt, mida kastab
Mari Vilpus II iga veerandtunni järele kül-
ma vette.

Küürak (vahtides segaselt naeratava
ilmega näol): Kõik kadusite, vaimuriigi
vagad lambad; määgimist ma kuulen veel.
(Pead tõstes ja vahtides küsivalt): Kuhu?
Kas ilmute kord veel? Pean sõitma teie

pehmel turjal, või toote eesli, hobuse? (Kõvasti hõisates): Kas kuulete mu häält? Teid hüüan, vaimuriigi valged lambad!

Mari Vilpus II (tasa): Vaiki! Nad kuulevad kõik, tulevad, kui aeg saab täis. (Pisarad valguvad silmi, kuivatab neid räti nurgaga).

Saalis on õudselts hämar. Lambike küüraka voodi ees valgustab nõrgalt. Tuul ulub, vihm peksab vastu aknaid, isegi Öövaht ei julge minna välja. Kollasepassi-Viiu istub oma voodi äärel ning pomiseb rahuloluga omaette:

„Kollane! Aga mis mul häda sellest! Tema seal on puhas. Noh, hää küll, puhas. Aga vaat', kui oled puhas, siis ei lähe hing välja. Puhast keha hing armastab ja muudkui oiga! Haud ootab aga mädanenud kehi. Peab olema midagi täiesti läbi, siis rahusse saab hing. (Teiste poole kõvasti): Ega see mees ei lähe veel! Ootamine teil asjatu täna!

Küürak (vähese vaikimise järele): Pole veel tõusnud päike, ju sõidan oma linalakaga metsateel. Koorem kõrge, puid palju ja ise istun veel otsas. Nüüd paks metsatukk ja mul on niisugune häda (hakkab end ajama voodis püsti), niisugune häda... (ringi vaadates): Ega keegi ei näe, võin lasta julgesti alla...

Ja enne veel, kui vaesed arugi saavad, voolab mingi vedelik põrandale, niisutades lähedalseisva Mari Vilpus II undrukut.

Ann-Hendrik: Oh sa reo, kui segi sel inimesel asjad!

Hendrik-Hendrik: Laseb oma reelt alla, ega midagi öelda pole.

Mari Vilpus I: Niisutab teise undruku nagu väike laps.

Küürak laskus tagasi voodisse. Puna-habe vaatleb teda targu uurides.

„Täna on tõesti tema viimne tund, õigel ajal minna oskab“.

Küürak (naeratades): Õigel ajal minna oskan. Õigel ajal ilmuvad uuesti lambad, toovad mulle eesli või hobuse, hüppan selga ja sõidan. Ta suri, räägite teie ja teete imet mu raiba man. Nüüd mõtlete, et ma jampsin, ei! See ainult kõikumine maailmade vahel. Mind köidavad teiega veel õrnad niidid. Aga kaugel (näidates käega), näen, särab uus maailm. Seal on need, kes enne lahkunud siit majast, seal pole neil küljes seda raibet, mis minul osalt ja täielikult teil. Seal on nad vabad ja kutsuvad mind. Sealt saadavad käskjala mulle, sealt tulevad eesel ja hobune.

Kollasepassi-Viiu (voodi äärel sositades): Oo, see seal juba trumpab üle hullud! Kust peaks võtma ta need imelikud sõnad? Ei usklikud nõnda segi lähe! Kui

sonivad, siis jutt on taevast, ingleist, Jeesusest. (Õhates): Jeesus, kõik patud annab andeks! Valgeks teeb üleni! Mul ainult tagaküljes paar tumedat plekki. Kui surmatund tuleb, palun, Jeesus, puhtaks pese.

Tormi ulgumine väljas kõveneb järjest. XIII Kuu, kes kõik aeg tummana oma koigus lamanud, sõnab nüüd oma öeldaolevad kaks sõna: „Tema hingemaru!“ Saali teises otsas nagu kuulduksid vaiksed naksatused, nagu kõnniks keegi.

Küürak katsub tõusta istukile, langeb aga jõuetult tagasi. Mari Vilpus II tilgutab ta keelele lusikaga teevett. Seepeale löövad silmad eriliselt särama. Küürak näeb, kuis ta isa pikk, veidi küürus kuju hallide juustega ilmub ta voodi ette, las kub põlvedele, toetades lõuga pihlapuisele tüsedale kepile.

Küürak imestudes: Minu isa, tuled vaatama mind! Astu siis lähemale! Kuid enne viska kepp käest! See tantsinud teo-
meeste turjal, higi- ja verelõhn — teo-
meeste ja hobuste. (Näeb, kuis vanamees heidab kepi kõrvale): Ja nüüd siis — mis uudist tood? Kas tuled hauast, kus palju mädanenud kehi, või ongi täitsa läbi juba sinu oma? Oled surnud 40 aastat. (Vahtides tõsiselt voodi ette) See ainult sinu varjukuju! Sa ei räägi? Miks vahid siis tummana, mu isa varjuline kest? Suu on

sul, see käib lahti; ma näen, sa liigutad ju teda. Ja hambaid isegi näen, needsamad kaks kihva, mis olid sul viimati ja mis viisid hauda enesega.

Mari Vilpus II kuuleb jällegi samude naksumist saali teises otsas. Üle ta rämpsunud põskede vajuvad pisarad. Ikka järjest võõramaks muutuva, imeliselt kumiseva häälega räägib küürak.

Ja minu ema kah! 50 aastat surnud, ja tuled täna esmakordselt! Kus olid see aeg? Tean, sa ei vasta, aga küsin, sest seista mul piinlik on nii. Te olete surnud — hauast välja roninud! Elavaina olite halvad inimesed. (Ta näeb, kuis ema kuju valges rüüs laskub isa kõrvale põlvili; mõlemad seisavad tema voodi ees, mõlemad vahivad vaikselt, liikumatult).

Sa, vanamees, olid kubjas (käega viibates õhus) ja sina, eit, tema emand. Sa peksid inimesi, vanamees (sonija vahib aineti põlgavvihase pilguga labmitulekesele), teomehi ja vagasid vaimusid väljal. Ja sina, vanamoor, vihkasid vaeseid. Su oma laps on sant; miks tuled ja kükitad ta voodi ees? Mis lõbu pakub sulle see? Näete, teie Issand, seesinane „õiglane“ Issand, kes nuhtleb vanemate patud laste kätte, ladus mulle selga teie koorma, teie pattude kõrge kuhja. Aga mis teeb nüüd Issand? Mul pole lapsi. Kellele elavaist veeretab nüüd Issand meie kõikide ühise koorma?

Või tahab mind jätta orjama igaveseks ajaks? Ei, mulle saadetakse teisalt eesel või hobune.

Mari Vilpus II: Sa, vaeseke, sonid! Pole su vanemaid siin, ei haud anna tagasi surnuid. Me vaesed nagu sinagi, tund oodata kõigil.

Küürak (pahaselt): Miks segad meid, kauge hääl? Siin ainult mina ja mu vanemad hauast. Siin heidab hinge, kes kandis nende patte 60 aastat. Ootan, et nad ütleksid endakaitseks mõne sõna, sooviksid leppida; heasüdamlik, härdameelne olen. Kaks korda isegi nutsin viimasel ajal. Kord siis, kui hullud puurist väljas olid ja maanteel veriste säärtega kandsid koera laipa. „Inimesed needki“, mõtlesin end peites akaatsiasse, „kannavad nemadki Issanda sunnil vanemate patte. Ja teist korda nutsin tolsamal õhtul, kui peksis Kasak hulle ja karjus korruga neli meest vanemate pattude pärast. (Siis korruga näeb, et vanemad tõusevad õhku ning kaovad nagu udujooned saali lakke).

Juba te kadusite! Haud hüüab teid! Haud, hüüa mind! (Kõvasti hõisates): Tahhan surnuteriiki! Siin elanud kaua, seal täiesti tundmatu veel. Kes tulevad sealt, need on vaid vaikivad varjud. (hüüab) Too-ge mulle eesel või hobune! Kauem aega mul oodata pole! Miks viivitate, lambad vaimuriigist?

Mari Vilpus II (tasa palvledes): Hing, mis vaevas, Issand päästa!

Vaesed oma koikudes norskavad juba. Nende jõuetud kehad vajavad und. Väljas on jäänud vaikseks.

Küürak (kuulatades, silmis võõras läige): Ma ei eksi, see on eesli hääl!

Pean sõitma siiski eesli seljas! (Ta näeb sisse astuvat väikese salgakese lammaid saali uksest, kuuleb, kuis nende sõrad klõbistavad laudpõrandal ja tallekeste järrel tuleb vaikselt norus peaga arglikul sammul väheldane emaeesel. Küürak katsub hüpata koigust vastu eeslile, kuid Mari Vilpus surub kerge käeviipega tagasi nõrga katse.

Õues on üsna vaikne. Saali mõlemaist aknaist tungib sisse kahvatu kuupaiste, mis maalib valguselaike saali tolmunud põrandale.

Küürak ei liiguta enam. Ta kondised koltunud käed tõstab Mari Vilpus II ristamisi rinnale, siis ootab vähe; on märgata veel aeglast hingamist.

Saali hauavaikust elustab langetõbise vähkremine oma koigus. Ka Kollasepassi-Viiu norskab hästikuuldavalt. Veel tilgutab korra Mari Vilpus II lusikaga teevett mehe siniseile tardunud huulile ja siis teab kümnete surivoodite ees seisnud inimene, et on aeg litsuda vaikselt laugusid, mis ei avane kunagi enam.

„Issand laseb tulla maailma inimeslapsi ja Issand viib neid siit“, õhkab vaikselt Mari Vilpus, hoides käsi palveks ristamisi.

V.

Hilisõhtu. Köögi akna all on küüraka puusärk laotatud üle valge linaga. Puusärgil seisab Mari Vilpus II lauluraamat, nahklaudadega punases köites. Raamatu kõrval loidab hoogsalt vasklühtris steariinküünal, millest juba põlenud üle poole. Veerandtunni eest laulsid siin Mari-Vilpus II, Hele-Mall ja Punahabe koos: „Hing on rännanud Jumala juurde“, aga nüüd on vaikne, ainult küünlatule leek kaldub vähe sissepoole, nagu lehviks aknast veidi tuuleõhku. Hooldaja toast kostab väikese lapse nutt.

Hullud kongis pikutavad kottidel, magavad rahulikult, kuna tükk aega pole vaevanud neid märatsemishood. II ja IV hullu haavad jalul ja käsil, missuguseid hooldaja võidnud hoolsasti kollase rattamäärdega, on paranenud kenasti. I hullu on täna isegi külastanud ta nooruse sõbratar, on rääkinud temaga postide vahelt ja jumalagajätul, milleks hull irvitades sirutanud oma põlve, on muutunud selle nooruse sõbratari süda nii haledaks, et kõvast

keelust hoolimata on ulatanud hullule tema härda palve peale paki paberosse toosi tik- kudega. Selle kalli aarde on peitnud hull seinakrohvisse õõnestatud avausse, mis magamisel otse tema külje vastu.

II hull oma kotil sirutab käsi üle pea, ohkab sügavasti, sirutab jalgu; huuled so- sistavad, millest pole aga midagi aru saada. I hull pöördub kõhuli, kusjuures ta küü- narnukk puudutab kõrvalpikutava III hullu pead, mispeale viimane virgub raskest unest; käsi teeb mingi ebamäärase liigu- tuse, nagu tahaks kaitseda vigasaanud kohta; tõuseb istuli. Avanud silmad, näeb ta kongi seinal valguselaike, mida maalib sinna hoogsalt põlev steariinküü- nal puusärgi kaanel.

Väljas on tõusnud tuul. Küünlaleek kummardub ettepoole, siis veidi pahemale ja selle järele liiguvad puuri seinal val- guselaigud.

III hull (vahib istuli olles seinale, suu totralt avatud): mis kargad sina seinal, imeline helk? Kust tuled? Mis tähendus on sinul? Kas oled meie vabadus või ai- nult selle pettekuju?

Tõuseb püsti pikas särgis mees, astub veidralt, jalgu eriti kõrgele tõstes, seina poole. Samal ajal II hull, kes võib-olla näeb mingit õudset unenägu, karjatab. III hull seisatub kongi seina ääres, paneb pahema

käe postide vahelt sissetunginud valguselaigule, ütleb „vabadus!“ Edasi paneb parema käe postivarjule: pettekuju! Siis tõstab pahema käe risti üle parema, järgmisele valguselaigule ja ütleb jällegi „vabadus“ jne. kuni ukseni; ikka: vabadus, pettekuju, vabadus, pettekuju. Ukse ja kongi vahelt tungib sisse eriti hele valgus, millel viimasena peatub hullu pahem käsi. „Vabadus!“ hõiskab hull, „vabadus liigub meie kongis!“ karjub hull, nii et sellest kajab kogu köök.

Kisa peale ärkab IV hull oma magadiskotil, mis seisab otse naishullu kongi vastas. Ta on unenäos kogu aja kalastanud ja nüüd järsku näeb, kuis kalalänik veereb veesügavusse, tugev sulpsatus — ja kadunud puha. Nukra näoga vaatleb hull postide vahelt naishullu kongi. „Vette kargasite, minu kalad!“ sõnab vaikselt. Siis aga laskub selili, pistes mõlemad jalad kongi postide vahele ja siis rahuloluga: „Kui lippasite tagasi, siis uuesti alustan püüdmist. (Rõõmsalt): Tulge sügavusest, tulge ja kõikuge mu varvaste otsas! Mul varbaid on kümme; palju teid seal, soomusseljad, ümmarkõhud, vesipõied?

Naishull, puudutatud IV hullu varbaist, ärkab oma kotil. Ta vahib istuli tõustes järjest kasvava imestusega meeste kongi suunas.

„Mis näen! Vahva mees, poksi kindad käes, mootorrattaga pöristab“. (Hull näeb enda ees hästisillutatud asfaltteed ja selle kaugusest lähenevat meest mootorrattal, meest, kelle poole kisub kogu tema olemine vägevalt, võimsalt).

Mis vaimustav on tema helk! (Käsi rinnal hoides) On aastasadu tõmmanud mehed naisi oma rinnale. Nüüd, mõtlen, on ajarattal teine serv — naise kohus tõmata meest. (hõisates) Tule, mees! Vahva mees poksikinnastes ja mootorrattal, sind oma rinnale kutsub naine. (Siis näeb hull, et mootorrattas sõidab õige aegamööda, nagu venides ainult. Hull hüüab kõigest väest): Kiiremini, mees, kiiremini! Sind oodanud kaua, ning nüüd sul veel aega viivituseks. Kas mingi tung ei tõmba sind ka minu poole, nagu aastasadu tagasi tormasid rüütliid neitsite poole? Siis meelitasid nemad, nüüd meelitan mina. Tule, kallim! Mul lennuk on! Kui vaikib su mootor ja kiirus on väike, siis hüppa lennukisse naise kutsel. Kaugele viin su, kaugele, kus Hiina müür ja selle taga vaikne kodu. (Hull näeb, kuis mees tõesti kiirustab ning läheneb aina. (Tasa enda ette muiates): Vaat, mõjus! Mees kiiremini tuleb! (Kõvasti): Teelehti närime ja pulgaga suhu topime riisi! Kuulame vaikseid helinaid õhus. Seal toetun su naisele, vahva mees, seal olen sulle õrn naine.

Näed siis, võin olla ka nii õrn, kui naine saja aasta eest oli. Nojah, see siis, kui sulle meeldib nii. (Meeshullu jalad puudutavad teda uuesti. Rõõmsalt haarates mehe jalust ning surudes mehe tallaaluseid oma rippuvate lõtvade rindade vastu) Siin mu rinnal võib puhata su väsind pea ja minu võimsad suudlused on vabad sulle.

Meeshull karjatab valus, sest nii kõvasti surub naine ta jalgu oma rinnale. Hullu arvates on need kalad, needsamad suured kalad, mis kukkusid länikust vette ning nüüd ilmuvad uuesti.

„Armsad, mind vette ärge tirige! Teid püüda, piinata on minu tahtmine“.

II hull tõstab rusikaid vibutades pea. Talle näib, nagu kõnniks tema läheduses Kodanlus, viimane selle maailmavaate kandjaist. Ja nüüd oleks tarvis vahvaid hoope, et hävitada „jätiseist“ viimne kehastus. Pöörases vihahoos kargab hull III kallale, kes ikka veel hüüab vaimustuses: „Vabadus, vabadus vilgub meie kongis!“ Järsku langevad võimsad rusikahoobid II hullult ta seljale ja sellega kaasas mürisev hüüe: Nii langema peab kodanlus, ma tema otse alla surun! Enne veel, kui II hull arugi saab, suruvad võimsad rusikad ta kongi põrandale, kus langeb uimasusse.

II hull (võidutuhinas): Siin langes kodanlus, ei surnud iial üles tõuse! (Järs-

ku aga muutub hullu meeleolu; ta laskub maaslamaja ette põlvili, vahib talle tottalt näkku) Siin kärvas! Kes kärvas siin? Kes oled sina, kelle nüüd surnuks lõin? (Kobab kätega) Inimene oled! Inimese tapsin! (Kobab uuesti) He, sa oled inimene küll, kuid ratsutasid teiste turjal. Kes ratsutavad teiste turjal ja kellel raha need tõesti surma väärt. (Käsi laotades võidurõõmsalt): Au minu rusikaile andkem! (Siis vähe aja pärast) Aga sinu raibe, kuhu? (Järsku) Ohvrialtarile sinu raibe! (Seepeale tõstab hull kõik magadiskotid kesk puuri hunnikusse. I hull puistab oma kotilt põrandale, kusjuures hull saab põrutada, üht külgepidi kukkudes vastu seina. Magadiskoti hunnikule tõstab ta uimase III hullu ja seepeale tõuseb kongis põrgulik kisa. Hull jookseb ja hüppab mööda kongi ikka järjest hoogsamini paisates hüüdeid: „Tuld, tuld andke! Ohvrialtarile kodanlus! Tuld, tuld, tema viimast kärsa haisu nuusutada tahame.“

Köögis muutub tumedamaks, sest steariinküünal kirstu kaanel on peaaegu kustumisel. Aga samal ajal astub kööki Mari Vilpus II uue küünlaga, paljajalu, mässitud punatriibulisse vooditekki. Hullude kisa kuuldes taganeb ta ükselt saali, aga siis lööb paar korda risti ette julgustu-

seks, sosistades sealjuures: Jeesuse nimel!“ ning astub vaikselt kirstu poole.

Ikka nagu mühisedes paiskab hull hüüdeid: Tuld, tuld andke! Ohvrialtarile kodanlus!“

Naishull teispool kongis suudleb ägedasti IV hullu varbaid. Rõõmuhõiskel: Ei iial lase minna sind! Võimsamini, kui iganes keegi mees on hoidnud neitsit, tahan hoida ja suudelda sind.

Asjatult sipleb ning karjub vaene meeshull.

Naine (kuulatades): Kallim, helinad! Vivo-allegro, moderato-allegro! See on Hiina müüri taga, varsti sinna saame.

I hull on võtnud seina seest oma kalli aarde, süütab parajasti paberossi, kui tormab ta juurde III märatseja hull.

„Sinul tuli! Inimesel tuli!“ Tõmbab tikutoosi I hullu sõrmede vahelt. „Käes on tikud! Ohvrialtarile kodanlus! Tuld süütama!“

Hull süütab magadiskotid, mispeale tõusevad heledad leegid.

Naishull (vaimustudes heledast tulekumast): Näe, tõuseb Hiina päike!

Seda öeldes viipab hull käega leegi suunas, mistõttu vabanevad meeshullu jalad ning järsust pingest tõugatuna kukuvad mõlemad prantsatades teine teispoole kongi. Suure hädakisaga jookseb Mari Vilpus II hooldaja tuppa. Kuuldub kõiki

elavaid kohutav hüüe: „Tuli lahti, hullud tules! Üles, üles!“ Samal ajal veereb „ohvrialtarilt“ kongi põrandale leekivas särgis hull ja seepeale kostab pöörane kisa III, IV ja I hullult, kellele löönud näkku ohvrilegid. Pesuväel uimasena tormab hooldaja kööki, keerab lahti kongi ukse, kust pahvatab vastu suitsu ja leeke, siis aga kolm paljareielist tulehaavu saanud hullu. III ja IV hull kargavad otsekohe eeskotta, kuna I haarab puusärgilt surnulina ning seda lehvitates kaob köögi välisuksele.

Kogu vaestemajas on paaniline segadus, kisa. Kõik aga ületab kasaka seitsme tütarlapse nutt ja toakoera ulumine köögi uktsel.

VI.

Kesköine taevast on kaetud udukergete pilvedega, millest nagu loorist paistavad sügisöö suured tähed. Poolkuu, parajasti vabanenud edasisõudvast pilvekesest, maalik üle nurme jõe suunas jooksvast kolmest mehest pikke varje. Alasti eeljooksja hoiab kõrgel kätt tikutoosiga ning hõiskab hüpeldes pikkade sammudega: „Tuld süütama!“ Teine ta järel lühikeses särgis, paljaste reitega karjub: „Vabaduse kuldne põli! Õnne püüdma!“ ning kolmas kõige järel, pikas särgis, hoiab vaikselt kahe käe-

ga surnulina pea kohal, mis lehvib valge purjena.

Luht nende ees lainetab kui ilmatu meri. Ägedad vihmavalingud on paisanud jõe oma sängist kaugele heinamaale. Metsast metsani aina helkiv veeväli! Üsna jõe lähedal on heinakuhjad poolestsaadik vees ja väiksemad paistavad ainult teravikkudena nagu metsatukast üksikud pikemad puuladvad. Luhakaldal on ainult üks vene, tugev hästitõrvatud vene kahe pika mõlaga, mille III hull kisub ainsa tõmbega lukustatud samba küljest, II haarab mõlad, kuna I iäab seisma vene pärasse, lastes lehvida surnulinal purjena.

Hullud juhivad esiteks vene madalas luhavees, kus ainult alumist otsapidi vees seisvad kuhjad. Kohe esimese vastutuleva kuhiku juures tõmbab III hull II hullu mõla, surub selle otsapidi põhja, peatades vene otse kuhja külje ääres. Siis tõmbab ta kuhjast tükikese kuivi heinu, puistab seestpoolt kohevile ning süütab. Seepeale saab vene tugeva tõuke, nii et ta nagu lennates hüpleb luhaveel. Veidikese aja järele paiskab leekiv kuhi nagu ilmatu suur piip suitsu ja veeauru taevaalusesse. Siis juba peatutakse teise kuhja juures ja edasi kolmanda juures, kui esimene loidab nagu jõuluküünal hiiglase jõulupuul ning teine süüdatu suitseb võimsa piibuna. Leekide peegeldus, võrratu värvidemäng pilvis ja

luhavees vaimustab hulle piiritult. III hull karjub tagasi vahtides ja oma pikki reisi kordamööda vibutades: „Tuld süüdates maailma otsa!“ II hull lühikeses särgis, tugevasti sõudes: „Õnne järele!“ ja I püsti seistes vene pühas ning hoides kõrgel valget surnulina: „Tuulekiirusega, tuulekiirusega!“

Vanadekodu vastas maantee-kraavis lamavad kõhuli oma pambukesil, mis surmahirmus tulest päästmiseks kuidagi kokku kraabitud, Mari Vilpus I ja Mari Vilpus II, siis Ann-Hendrik, kes kättpidi enda järel vedanud Pime-Liisugi „leekidest“ välja. Anu-Mihkel on ainult vooditeki ja mehe tuliute pastaldega. Kõige enam varandust on päästnud Hele-Mall, sest ta on jooksnud tagasi kolm korda ja ikka leidnud veel midagi päästmiseks. Praegu ta jookseb akaatsiate vahelt kahe sulgkotiga, mis sugused talle kogukonna jõukam kiht toonud nokkimiseks, ja laskub siis maanteekraavi, kui teab, et enam midagi päästa pole. Keegi neist ei usalda vaadata hirmsat vaatepilti, silmi sulgedes värisevad nad hirmust.

„Nüüd ta läheb!“ ohkab Mari Vilpus I.
Anu-Mihkel: Maani põleb maha!

Kollasepassi-Viiu: Kuhu läheme vastu talve?

Ann-Hendrik: Ütlesin, rebased tähendavad tulikahju, aga kes unenägusid usub.

Helemall: Küll need hullude jandid on hullud!

Anu-Mihkel: Hea, et kõrbevad ise sees.

Mari Vilpus II: Küll Issand õigel ajal lõpu teeb.

Ann-Hendrik: Põletavad ja teevad kõik, aga lähevad ikka nagu mürin sinna sisse.

Ainult Pime-Liisu usaldab vaadata ning sõnab vaikselt enda ette: „Tasa põleb! Ei raginat ega kuumust!“

Siis tükil ajal ei räägita sõnakestki, ainult vaikseid ohkeid ja tasast nuuksumist kuuldub.

Aga siis järsku ehmatab kraavislama-
jaid Silma-Mihkli mürisev hääl: „Mis te, naised, konutate siin! Ja sina Ann kah! Näete, maja seisab püsti! Pole tuld ega siutsu, pole midagi.“

Hele-Mall, Mari Vilpus I ja Ann-Hendrik tõstavad esimestena pead vaadates imestanult: Terve teine, suitsu polegi!

Mari Vilpus II hoidis käsi palvel ristamisi: Issand halastanud veel; tänu Jumalale öelgem!

Siis haaravad kõik oma pambud maantee-kraavist. Kui nad parajasti jõuavad

kivitrepiini, jookseb maja teispoolse nurga tagant XIII Kuu, ning sõnab: „Luhas põleb!“

Mihkel: „Mis sa lorisid, luhas põleb! Mis põleb luhas?“

XIII Kuu ei vasta, sest ta on öelnud oma kaks öeldavat sõna.

„Egas selle suust nüüd enam tule!“ sõnab Ann-Hendrik.

Anu-Mihkel: Aga ime ikka küll, kui luhas põleb.

Siiski läheb Silma-Mihkel vanadekodu nurga taha, kuhu kadunud XIII Kuu, ning näeb tõesti luhas ilmatut leekidekuma.

„Tohoo kurat, vesi leegib!“ hüüab ta, ja ümber pöördudes: „Jälle tuli lahti, kuhjad põlevad!“ ning jookseb maanteele, et äratada kogu küla.

Viletsamad vaesed jäävad vaestemaja seinä äärest vahtima tulekuma, kuna käbedamad jooksevad üle välja luhakaldale.

Ann-Hendrik seisatudes ning lõdisedes külmast: Oh sina, taevalooja!

Ei ole sel elul enam aru ega otsa!

Mari Vilpus I: Rist surnuaial püsti panna!

Mari Vilpus II: Kirstu lasen juba homme teha!

Lombak: Kes on seda enne näinud!

Punahabe: See on uus aeg! Tema tulek imeline!

Helemall: Ega meil pole muud, kui eest hauda saaksime!

Lombak: Las siis kõrvetavad, las siis põristavad!

Punahabe: Jah, seda on tarvis, ei rämpsust muidu lahti saa.

Pime-Liisu enda ette: Liiv, valge liiv, sorisedes lange!

Mari Vilpus II: Kõik jätta Issanda hooleks, küll tema õige lõpu teeb.

Kollasepassi-Viiu: Issand puhtaks peseb.

Lombak: Teeb üleni valgeks sinu!

Mari Vilpus II: Kõik päästab hea Issand.

Tulekuma kahvatub. Vaesed vaikivad tükk aega omaette, kuna külmavärinad raputavad nende verevaeseid ihuliikmeid. Siis korraga pöördub Punahabe oma selt-siliste poole sõnades: „Mis me külmetame siin! Jääme haigeks, surm tuleb enne-aegu.“

Seepeale liiguvad kõik viletsamad vaesed Punahabemega eesotsas üles kivitrepist.

Ex bibl. univ. Tart.

Suure kisaga kokkujooksnud inimes-salk seisab tardunult luhakaldal. Ainult

poisikesed tunnevad lõbu leekide mängust, selle peegeldusest vees ja pilvis ning jõe-kääru taha kaduvast valgest „purjest“.

„Ilus tervis!“ tõstab üks poisikesist vaimustuses jalga.

„Tore tuli!“ hüpleb teine. „Vahvad leegid!“ kiidab kolmas vaevu püksid jalga saanud jõmpsikas.

Vanad inimesed aga värisevad kaugusesse kaduva lehviva purje pärast, tunnevad hirmu lõbusast leekidemängust ja kardavad jumalikku peegeldust vees ning pilvis.

Kui juba enamik on öelnud oma imestusi, arvamusi, siis küsib rahva hulgast üks arglik hääl: „Mis on see valge puri?“ ja teine, ainult veidikese julgem: „Mis see küll peaks tähendama?“

Agas siis astub rahva seast vähe kõrgemale künkale prohvet, keda pole varem märganud keegi. Ta nägu on piklik, silmad hiilgavad peasügavusest, juuksed ja habe sinkjashallid, samblana tolgas. Ta hääl on tume, kumisev, kui ta ütleb kindlalt: „Sõda tuleb, uus sõda!“

„Must peaks olema sõjatont,“ arwab Hendrik-Hendrik.

Prohvet: „Must oli vana aja sõjatont, must ja hirmus on rahvaste minevik.“

Tuleleegid ja valgus — see on uus aeg. Kõik, mis pimedusest, kivistub. Valguse-sõda, see on põhjalik häving.“

Siis karjub rahvas korraga: „Sõda, sõda, sõda!“ ja naised nutavad.

Üks peenike hääl: „Meie mehed sõtta lähevad; Issand-jumal, tapetakse maha!“

Ja siis haaravad nooremad naised oma mehi võimsalt, nagu ei tahaks neist iial lahkuda. Ka hooldaja naine on põimunud mehe ümber ning surunud oma rinna tugevasti selle vastu, kes talle truu leivamuretseja.

Siis prohveti sõnad: „See saatuse viimane otsus sellele maale ja rahvale siin. Veel peame elama, sest lõpp pole käes.“

Seepeale poisekese nukker hüüe: „Ära kustus tore tuli!“

Vaatlejate silmist on juba tükk aega kadunud lehviv surnulina. Leekidemäng on lõppenud; vesi lainetab endiselt, nagu poleks üldse juhtunud midagi; ainult kuhjad ühelt jõe äärelt on kadunud jäljetult. Hommikutaevasse kerkib koidupuna. Rahvas valgub tagasi külla.

VII.

Kahenädalalise otsimise järele on tabatud hullud kustki meresaarelt ning läbipeksetud ja köidetud vangidena heidetud uuesti kongitumedusse, kus vahepeal ras-

keid tulehaavu saanud IV hull on läinud ohvrina teise maailma.

Hullud oma haavades on jäetud endi hooleks, kuna hooldaja nüüd päevad läbi kannab laiali sõjakäske. Ajalehed toovad imelikke sõnumeid väeliinilt, kus ei olevat pauke ega suitsu, mis ometi raudse järjekindlusega lähenedes hävitavat kõik. Kellelgi pole aega torkida hulle, sest ajalehed viiakse talitaja juurest nii kiiresti kui iganes võimalik, et kuulda sõjaseisukorda. Hullud, kellel niikuinii aru peas ei ole ja kes nüüd veel kannatavad põgenemisel saadud haavades, ei jää siiski vaikseks, allaheitlikuks, vaid märatsevad ikkagi vahetevahel jõudumööda.

Naishull oma kongis on olnud ühesugune, käitunud täiesti parandamatu hullu viisi, sattunud märatsemishoogudesse, lõhkunud, hävitanud.

Meeshullude kongist kostab oigamine. See on vaikne ja peaaegu kaob kongi pimeduses. Sellele järgneb vähe tugevam sosin nagu härras palve: „Vett, vett tooge mulle!“

See on II hull, verise mädaneva haavaga peas, kes istub oma kotil kesk puuri. Ta kisub sõrmega silmi, vahib aineti kongi ukse suunas.

—Kas pimedus on see või valgus? Kas on mu ümber inimeshulgad või olen üksi? Mis

on see? (Kobab kätega, seepeale ägedalt). Tehke häält, kisendage, hüüdke! Vett saatke sellele, kes janus! (hõisates). Hoo-vake, jõed, teid joon tühjaks. Tule, meri! Ka sinu joon tühjaks. (Pilkava muigega). Või mis oledki sa, meri! Üks ämbritäis, siis läbi on su olemine! (Veel enam kallutades pead). Seal justkui lainetabki midagi. (Huuli torru ajades). Kas oled meri sa või liiv? (Siis näeb imelikke suuri veripunaste sulgedega õõtsuvaid olendeid, kollased nokad õieli, vees ujuvat. (Hõiskab) Hei, kes teie seal? Pole iganes teid näinud mu silm! Kas kuulete kauguses mu häält? Vett ja valgust, hõiskan, tooge mulle, punaharjad, kollanokad või kes teie olete seal! (Lõbusalt). Kollanokad, üksainus nokatäis, ma vajan seda. (Hull näeb kollanokki liginevat, aga aeglaselt, väga aeglaselt. Ägedalt vehib ta kätega üles-alla). Kiiremini, kiiremini, kollanokad, punasabad, punasabad, kollanokad, marss! (Plaksutab käsi). Üks-kaks, üks-kaks! (Jääb järsku vahtima, käed langevad lõdvalt alla). Kadusite jälle! (Üles tõustes ja tuigerdades ukse poole). Kuhu kadusite?

Ta näeb enda ees lagedat veevälja, mille kaldal kõrge teravikkudega kalju. Suurustelles: No oodake! Kui leian vene siit, siis olete mul peos. (Hull puutub kongi metallvoodriga ust, mis on sile, ega leia pihku midagi.)

Muh, ära viinud selle siit! Pole te mu sõbrad, asjata ootasid vett. (Nukralt toetub hull seljaga ukse najale. Naishullu kongis sahisivad õled. Veidikese aja järele näeb uuesti kollanokki.) Te ilmute jälle! Kiiremini sõuate. (On kuulda veesulin.) Oo, kuid vesi vuhiseb! Nii, mu kollanokad, nii, mu sõbrad! (Plaksutades käsi) üks-kaks, üks-kaks! (Ikka ägedamini.) Hei, mu armsad! Üks-kaks, üks-kaks! Mu kollased tuvikesed, mu siidisabakesed!

Siis lühike vaikus. Hullu nägu tõmbub mõnusale naerule. Veesulin on selgesti kuuldav, kollanokad lähenevad, igal ristamisi noka vahel läikiv pudel. Tasane veesolin, päikesesära.

„Viina toote, oo mu intiimsed sõbrad!“

Juba järgmisel silmapilgul on vaikus. Lained loksuvad vastu kallast. Kollanokad seisavad liikumatult kaljul, sabasuled kalduvad vähe kerges tuules. Veepind säten-dab. Hull toetub küünarnukkidega ukse sisemisele pöönale.

„Nüüd seisate! Nagu näen te pole mehed, pean ise ronima ja püüdma teid.“

Hull kargab ainsa hüppega ukse ülemisele pöönale, kus haarab ülemisest ristpostist ning upitab end ülespoole, siis surub pea püstpostide vahelt väljapoole, surub ülekeha kuni paistetanud puusadeni, mis jäävad peatuma postide vahele. Hull

pingutab esikeha täie jõuga, et päästa puusad pigistusest, kuid asjata, puuri postid nagisevad vaid tasa. Veel mõned pingutused, siis vaikus.

„Hõõ!“ kostab mingi õudselt kole hääl III hullult, kes end upitanud püsti ning vahib naishullu kongi, kus parajasti purjus hooldaja püüab suudelda ägedat vastupuiklejat.

„Mis teed seal?“ (nägu veidralt moondades.) Mulle valmistasid klaasist tagumiku. (Hull katsub käega õrna eset.) Sada nõida oli koos! Kus tuld ja kuidas valasid! Oo, tuleb õrnalt hoida!

Hooldaja (peatudes paar sammu eemal naishullust, kes püüab end peita seina vastu.)

Nii häbelik mu preili, suu keerab seina poole. Oo laps, küll seame sinu õigetpidi! (Haarates pihast.) Üks suudlus, tuvikene!

Seepeale saab hullult jalaga hoobi, nii et lendab prantsatades kongi vastasseinale.

III hull: (rõõmust hüpeldes): Ahaa! said nüüd! Puhusid klaasi, tegid tuld. Oo, küll tuleb aeg, mil kätte maksan minagi. Saan ise nõiaaks; kõhu, soolikad ja mao teen sulle klaasist läbipaisvad. On näha, mida söönud ja kuis kõik sitaks muutub.

I hull, kes oma kotilt kogu aeg piilunud arglikult, katsub tõusta, kuid kukub prantsatades. Veidikese aja pärast maas

ohates: „Minu jalad, mis olid jooksuks vahvad ning hüppeks osavad, kes haavas nad? Kui olid hädaohud, siis jalad päästsid mu.

Siis näeb järsku hooldajat naishulluga maadlemas. See paistab tantsusaalina, kus veetlevad oivalised daamid hõljuvad kavalteride saatel ja kõlab hurmav muusika. Hull vaatleb igatsedes: „Mis veetlevus on seal! Kui saaksin sinna, rind oleks rinna vastu.“

Postid! (ümbert haarates) Jämedad postid! Teispool on eluveetlus, hurmavus.“ (Laseb nukrameelselt langeda pea magadiskotile.)

Naishull ja hooldaja teises kongis maadlevad käsivõitluses. Naine on pea-aegu alasti, ka hooldajal on rebitud särk. III hull vahib süngelt.

„Miks maadlete seal, kaks kutsikat, kel karvu pole. Teil pole konti, miks värsitate hambaid asjatult? Teile vaja haisupomme! Mis kaklus see, kus konti pole!“ (Seepeale kaob hull kongi tagumisesse nurka.)

Hooldaja: „Kui sina pured mind, miks hoian siis hellalt sind, mu tibu! Sinu armastus on rebimine, kaklus. Mu hellused jäänud asjatuks, nüüd hakkab rebima. (Ta sikutab hullu juukseist, siis haarab jala pihku. Hull on abitus seisukorras tuiger-

dades ühel jalal, kuna hooldaja sikutab teisest ja ise hüüab võidurõõmsalt.)

Jalg minu peos! Mis teed nüüd, tibu? Mu järel käi!

Samal ajal ilmub III hull mingisuguste õrnalt siidisse mähitud asjakestega keskpüüri. Sihib viskamiseks: „Aeg paras anda haisupomme!“

Lendab esimene, tabades naishullu ripnevaid rindu. Hull kaastundlikult: „Nõrgem nüüd hoobi sai. See pole ilus! Peab saama mitu hoopitugevam!“

Ta sihیب uuesti ning just ukse juures tabab „pomm“ hooldajat kõhule, aga järgmine lendab juba otsekohe näkku, määrides seda ning levitades aroomi, mis tunda kogu köögis. Hull, hüpeldes rõõmus: „He-he! Nüüd alles tabas õige märgi! See kutsik sai palga paraja.“

I hull, tardunult oma kotil pikutades, ei kuule ega näe midagi. Hooldaja pühib mingisuguse riideräbalaga nägu. Naishullu, kes vabanenud mehe küüsis, vallutab järsku hoopis uus meeoleu. Ta tormab poolestsaadik alasti hooldaja juure, lööb hoolimata kangest haisust, käed mehe tugeva piha ümber ja surudes teda võimsasti oma rinna vastu: „Tubli mees, sind püüdsin kaua, nüüd käes mul oled! (Lõbusalt naeratades). Rind rinna vastas ja minu suudlused on vabad sulle.“

Naine kummardab pea, surub oma huuled tugevasti mehe viinast lehkavaile huulile.

III hull imestudes: „Mis nad nüüd teevad!“

Samal ajal ilmub kööki ühest uksest hooldaja naine, teisest Mari Vilpus II lauluraamatuga ja Hendrik-Hendrik. Kõik kolm näevad hooldajat hulluga. „Oh sina, taevaarm!“ kisab hooldaja naine. „Sel ka pole enam aru peas! Ise naisemees!“ imestub Hendrik-Hendrik. Siis aga märgatakse allarippuvat hullu laipa kongi ukse kohal, kui parajasti ilmub saalist kööki Mari Vilpus II, käes lauluraamat, vaikselt ohates. Nähes hullu laipa ja kuuldes ehmatus ja hädaldushüüdeid, ütleb vaikselt, et viimsel ajal liha hinge heidab, ning väljub siis tähelepanematult eeskotta, kust astub pöönigutrepile ning varsti seisab avaral toapeasel. Astub vaikselt oma tuntud rajal korstna kõrvalt tahapoole, jõuab siis mõnekümne sammu järele oma kirstuni, mis kaetud punatriibulise tekiga. Ta tõstab teki, mille all hästihööveldatud valge surnukirst, vaatleb seda vähe, siis laskub põlvili ja loeb käsi ristamisi hoides ning pead kummardades kätele „paternosterit“, mida kordab peale esimese lugemise veel kaks korda. Seepeale tõstab ta üles kirstukaane, võtab selle alt steariinküünla

vasklühtriga, mille süütab erilise ettevaa-
tusega. Uuesti põlvili laskudes kirstu
kõrvale avab juhusliku lahtilöömisega lau-
luraamatu, millest laulab salmi, mis algab
sõnadega: „Hing, puhasta ihu, mis templiks
sul on“ ja lõpeb sõnadega: „Issanda vai-
mutempel inimene!“ Siis otsib ta raamatu
esimesest osast vastava epistli, mida loeb
silmi võimalikult eemal hoides kirjatükist.
Ja lugenud epistli, pomiseb veel „paater-
nostrit“ kolm korda järgemööda. Kõige
selle lõpul kustutab ta küünla, sõrmega
tahist näpistades, paneb tagasi kirstu, suleb
hoolikalt kaane, laotab üle punatriibulise
teki ning siis läheb vaikselt tagasi oma en-
dist rada, et järgmisel päeval ja nimelt
igal järgmisel päeval korrata seda käiku,
kuni Issand annab elupäevi.

Köögist läbi minnes näeb Mari Vil-
pus II laiba ümber palju uudishimulikke
vaeseid, isegi hooldaja lapsed ei puudu.
Tehakse suurt kisa ja tema peatub vähe
ning ütleb, aga mis ta ütleb, see ei ole
midagi rohkem kui, et viimsel ajal liha
hinge heidab, ja läheb.

VIII.

Ajalehed toovad järjest halvemaid sõ-
numeid väeliinilt, ehkki nad teevad seda

äärmise tagasihoidlikkusega, et mitte suurendada rahvas ärevust, mis juba niikuinii suur on, sest külast on põgenenud mitmed targemad inimesed ja teatakse isegi rääkida, et sadamalinnast olevat kõik, kellel vähegi kartust oma elu pärast, sõitnud kaugele sisemaale. Vaesed, ehk küll neilgi on kartus oma elu pärast, ei tohi mõelda luksusele sõita kaugele sisemaale, missugune teekond oleks liiga kulukas. Ja kui asja päris tõeliselt järele mõelda, võtta seda kogukonna jõukama kihi seisukohast, siis on nii, et oleks päris kasulik, kui sõda hävitaks vaesed. Kogukonna jõukam kiht põgeneb kaugele sisemaale, sõda hävitab vahepeal vaesed, ja kui kogukonna jõukam kiht ükskord tagasi tuleb, siis on niisugune tore asi, et vaeseid ei olegi enam.

Seniajani anti hooldajale veel ajapikendust, aga nüüd — olgu juba järgmisel päeval sadamalinnas. Seepärast on hoolidaja naine, et hoolitseda võib-olla viimast korda oma mehe eest, lasknud kütta tugevasti saunaahju.

Saun, väike puuehitis, poolteist vakaamad eemal vanadekodust, asub endise aadli supeltiigi kaldal, ümbritsetud tihest kibuvitsapõõsastikust. Saun ise jaguneb kolmeks eriruumiks: eeskoda, kust üks viib lavaruumi ja teine kambrisse lavaruumi kõrval. Sauna on kütanud Hendrik-

Hendrik nii kuumaks, et kerisekivid alu-
mistes kihtides helendavad lõkkavpuna-
seina.

Esimestena lähevad sauna mehed —
vinguvõtjad. Kambris rõivastuvad lahti
langetõbine poiss, Hendrik-Hendrik, Sil-
ma-Mihkel, lombakas mees, Soldat, XIII
Kuu, Punahabe.

Langetõbine poiss, esimesena lahti
rõivastunud, seisab alasti, hoides oma pik-
ka keha vähe küürus ja nagu häbenedes,
sest tema selgroog lõpeb umbes viiesenti-
meetrilise sabajupiga, mille kulul heide-
takse armuheimatult nalja, aga mille ometi
loodus talle annud kõige loomulikumal
teel nagu iga teise kehaosagi, ainult selle
vahega, et seesama loodus enamiku inime-
sist on jätnud sabotuks.

Hendrik-Hendrik oleks alasti muidu
üsna korralik mees, ainult turi kooldunud
veidi kõveraks, nahk üleliigselt kortsus ja
seistes hoiab oma peeni koibu üleliia laiali,
mis annab kujutluse fotoaparaadist, kui
me ta ülemist niikuinii lühikest kehaosa
mõttes veelgi lühendame.

Punahabe, kes nagu langetõbinegi ol-
nud ikka naeru ja pilke märklauaks, mitte
seepärast, et omab viiesentimeetrilist saba-
juppi, vaid tema keha on kaetud tiheda
punapruuni karvakihiga, nii et kui loodus
oleks talle kinkinud veidi tugevama luus-

tiku, luud koostanud veidi teisiti, siis ta poleks mitte olnud Punahabe, vaid midagi muud. Üks kehaosa, nimelt istmik, on siiski enam-vähem karvadevaba.

Lombakat ei maksaks kõne alla võtta, sest tema kehake on juba seepärast proportsioonist väljas, et ta parem jalg on kepppeenikene ja sealjuures veel tublisti lühem pahemast. Kui panna tähele eriti naha siledust ja karvakasvu, siis osutub ta peaaegu kõige puhtamaks.

Soldat on ainuke „veenuskuju“ vinguvõtjate hulgas, kes vaatamata vanusele on püsinud sirgena, marssides vahete-vahel nooruse harjumusest ning säilitanud seetõttu kadetsemisväärse toreda keha, mis nooruslikust ainult värvilt veidi tumedam.

Veenuskujule lähedalseisev on ka XIII Kuu. Tema öine valvelolek, jalutamine vanadekodu härraslikus pargis on mõjunud kahtlemata hästi! Üleüldse ta ei kuulu veel kaugeltki mitte raukade liiki. Normaalinimesena oleks ta olnud veel tubli leivamuretseja ja vahva perekonnapea.

Silma-Mihkli kehaehitus alasti olekus ei ole midagi üllatavat. Tähelepanu köidab vaid nahavärv, mis vanusele vaatamata on püsinud heledana, ja siis silmakoopa õõnsus — õudustäratav, kui võtta talt valge rätt.

Täna ei naerda, täna ei vaadelda üksteise kehi. Kõik on ärevuses, küla on ärevuses ja kogu riik, ning nemad vaesed, vinguvõtjad ei saa ometi püsida rahus. Peale XIII Kuu, kes üsna rahulikult istub kerise ette pingile, haaravad teised suurde tõrde likku pandud vihad ja kaovad lumivalgeks küüritud astmeid mööda lava vingusesse leitsakusse. Sõnalausumata, sest juba hommikul on ta öelnud oma kaks sõna, asub XIII Kuu oma kohustusele — pilduma vett kerisekividele. Täna erilised plaksud punetavaist kerisekividest meeldivad vaimustavalt Öövahile. Ta loobib kapatäie kapatäie järele, kuni tõuseb laval äge kisa, kus korraga kuus meest vannub läbisegi, millest pole alul aru saada midagi. Öövahile endalegi lööb näkku põletav leitsak, mis peale kargab sauna eeskotta ja nagu instinktiivselt lükkab eeskojas raudroobi uksele.

Saunas kisa veelgi tõuseb. On kuulda, kuid rutuga joostakse alla lavalt, kuid kapid kukuvad kolisedes. Kuuldub karm hüüe: „Öövaht, kurat, põrgut teeb!“ ja siis: „Oh sa kollane kurat!“ ning kõigilt korraga: „Uks lahti, põrgu pärast, uks lahti!“ Sealsamas surub Hendrik-Hendriku punetavmärg käsi uksele, mis langeb, kuid — ei avane. Põrgukuumad aurred löövad näkku, tuleb laskuda sauna põ-

randale. Lava alt kuulduv järsk korin — langetõbist on tabanud tõvehoog. Väherdes meeletult lavaaluses poris, peksab ta pead vastu lava tugipuud ja ajab suust välja verist vahtu.

Väljudes sauna eesruumist, on XIII Kuu jätnud praokile välisukse, millest puhub sauna eeskotta vaikne tuul, elustades hõõguvaid süsi ahjusuu ees ja puhudes neist mõned vihale, mis on raos, aga juba nädalaid kuivanud sauna eesruumis. Tuul keeritab, söed elustuvad, hõõguvad, viht suitseb.

Saunas tõuseb kisa uue hooga. Uksele surub korraga kolm meest; naksab — ei liigu aga paigast. Punahabe vaatab sauna hõredamaks jäävas aurus: „Öövaht, kus on Öövaht!“

Soldat (samuti vaadeldes): „Kas ta, saatan, ise saunast välja läinud!“

Üks ähvardav hääl: „Kinni võtta ja kasta toobrisse!“

Veel lõgistatakse ust, siis kostab vandumine mitmelt mehelt korraga: „Oh sa, saatanahing! Oh sa, kollane kurat! Oh sa, kuradinahk! No mis ta sellest saab, poolpöörane! Tumm inimene, kust tuli pähe niisugune mõte! Kui üks igavene näss, aga mihukese tüki teeb!“

Viht eeskojas leegib heledast, tuul keerutab tugevamini, sest välisuks seisab pä-

rani lahti. Vaheseina palkidel rõngassekui-
vanud koorekesed võtavad tuld.

Lavaaluses poris vähkreb ikkagi lange-
tõbine. Lombak katsub teda hoida õlust;
ta on murdnud viha kontsust pulgakesi
ning toppinud hämmaste vahele, et kaitsta
keelt täielikust purunemisest, sest nüüdki
juba on suu ümber olev vaht verine. Kat-
kenud põrandast lava all hoovab külma.
Vaatomata kõrgele kuumusele ülemistes
regioonides, on lavaalune külm; lombaka
peen jalg väriseb. Üldine kuumuselaine
on kadunud saunast. Kuulduvad pahanda-
vad kõnelused: „Hulluks läks ehk satikas,
võib-olla jooksis alasti õue“, teine: „Palju
tal siis seda aru ennegi peas oli!“

Siis täidavad kõik laiad kapad sooja
veega ja istuvad lava aluspingile, hakates
narmendavate ravuskitega nühkima oma
kortsulisi kehi.

Eeskojas, mille ukse tuul uuesti sule-
nud, leegib vahesein hoogsalt, raksuvad
suitsus karastatud kuusepalgid, mida aga
saunasolijad ei märkagi alul. Langetõbi-
sel on möödunud tõvehoog; ta vahib segase
pilguga vaheseinale, millest imuvad kit-
sad suitsujoad.

XIII Kuu jalutab pargis — ahervarest
akaatsiateni, akaatsiatest ahervarteni, hoi-
des kokku mantli hõlmu, mida tuul pool-

vägisi ähvardab kiskuda laiali. Vanad endisele aadlile kohisevad puud naksuvad tasa. Taevaalusel rändab pilvi. Siis nagu kuulduksid mingisugused kumisevad hüüded. Õhtutuul kannab pargihämarikku suitsu. Veel nagu kostaks kustki karjumist, läbilõikavaid hõiskeid. Ja seepeale seisatub — talle avanenud vaatepiiril paiskub leekidekuma täie jõuga taevaalusesse, mis aga põrmugi ei riku ta jumalikku rahu ega ükskõiksust leekidemängu vaatlemisel, mille tuul laias kaares surub painduma luha suunas.

Veerandtunni järele väljub vanadekodu tagauksest hooldaja ja kannab seljas „klaasist tagumikuga“ hullu, tehes täiesti võimetuks selle pöörase märatseja osavate dziu-dzitsu võtetega. Nii on hooldaja aastaid tassinud hulle puhastamisele ja tänagi, oma viimase teenistuspäeva õhtul, jääb ta truuks oma kohuseile ning hoolimata naise keelust, et mis nendega enam mässata, haarab ta siiski kongist kõige elavama hullu. Eemaldunud mõne sammu trepist, ta võpatub, ta džiu-džitsu võttes olevad käed langevad — hull vabaneb.

Vaevu usaldab hooldaja oma silmi, nähes suitsevat ahervaret. Vabanenud hull jookseb bravo-hüüetega suitsevaile varemeile, hakates tuuseldama tuhahunnikus ja sealt pilduma välja mingisuguseid tompe.

Hullule näib meeldivat see kiire askeldus, vaatamata rasketele tulehaavadele, mida põletab kuum virn.

Mõne minuti pärast väljub vanadekodust inimesi, väljub eidekesi ja sõnad — oh Issand, püha taevalooja! Oh Sina, Looja Jumal! Sina, taevane arm! — kostavad korraga ja isegi nii, et kui üks ütleb: „oh Issand“, siis teine samal ajal: „sina, taevane arm“ ja kolmas: „püha taevalooja“, milles väljendub siiski kõigile mõistetav ühine akord, mis aga peatselt muutub üldiseks ulumiseks. Ann-Hendriku ja Ann-Mihkli algatusel, kui näevad hullu poolt väljapillutud poolpõlenud laipu. Nutt ja ulumine aina suurenevad. Kollasepassi-Viiu teiste selja taga seistes söandab öelda midagi, ja see, mis ta ütleb, on lihtsalt imestus: „On seda enne nähtud!“ Aga siis ütleb veel keegi õige targalt, peaaegu prohvetlikult: „Surm neile, kelle mütsid õhus! Aga kes unenägusid usub!“

Laipade kõrval lamab kõhuli hull, raputab üpris ägedas valus oma tulehaavu saanud jalgu, mis lõpuni kohusetruuks jääv hooldaja määrib paksult kollase rattamäärdega, köidab linaseriide ja pehme paelaga ning kannab hullu tagasi kongihämarusse osava džiu-džitsu-võttega.

IX.

Ajalehed ei ilmu üldse enam. Rahvas enamikus on põgenenud kaugele sisemaale. Ometi pole kuulda veel mingisugust sõjakärinat, kuna päris kindlate andmete järelle olevat sõda üsna lähedal. Taevaalusel on näha vahete-vahel imelikke pikkade tiibadega läikivaid linde, milliseid pole nähtud kunagi varem. Üldiselt on aga imeliselt vaikne, mis põhjustab tõelise kahtlustuse, et kas need kindlad andmedki on küllalt tõelised. Aga kes võiks üldse teada veel midagi, sest targemaid inimesi ei ole enam. Hingekarjane, vaeste usaldusmees, olevat juba paari kuu eest sõitnud kuhugi pühale maale, missugune olevat sisemaast veel palju kaugemal ning teekond seepärast õieti kulukas. Kui palju raha tarvitab see kulukas teekond, kus ja mis see püha maa õieti on, seda harutavadki vaesed, istudes akaatsiate taga sügispäikeses, kui ilmub parajasti õueväravale küla preester, vana vaene mehike pikas kuues, peaaegu valge rinnahabemega ja samasuguste õlgadel rippuvate juustega. Kannab kaenlas püha seaduselaegast ja käes üht vähemat kohvrikest. Ta tervitab sõbralikult, tehes peaaegu sügavtõsise kummarduse. Vaesed, kellede hulgas ainult paar tema-

usulist, vaatavad hämmastunult. Aga siis jälle mõtlevad, et päris õnn, kui tuleb niisugune mees, ta on ju ikkagi targem ja võib-olla teab tema midagi tõelisest olukorrast.

Temausuline Hele-Mall tõuseb kohe, et tervitada jumalasõna sulast tema tulekul. Aga peale selle on veel kaks temausulist — XIII Kuu, kes lamab koigus, ja kurt, kes viimasel ajal muutunud eriti külmakartlikuks ja seepärast istub päevad läbi pliidil.

Siis palub see jumalasõna-sulane koguneda vaeseid ühte ruumi, et rääkida nende vastu ja nende pärast Jumala vastu, sest varsti tulevat gaasiviskajad, ilmuvat mingisugused pikkade tiibadega läikivad linnud ja võib-olla mõne tunni järele juba tuleks rääkida Jeesuse Kristuse enesega.

Hele-Malle järel astub üles kivitrepist seesama jumalasõna-sulane, kes on ise küll vaene, kuid riigi poolt pakutud vaba sõidupileti on andnud ühele noorele naisterahvale, kes väga haledasti nutnud oma elu pärast, kui näinud kogukonna jõukamaid astumas vaguneisse. Ja seesama kaastundlik vaikne jumalasõna-sulane kutsub vaeseid. „Tulge!“ ütleb ta trepil ümber pöördues, „kõik tulge!“

Kui siis on jällegi seatud kesk saali sama laud, mis mõne kuu eest oli, ja sinna

ümber on kogunenud kõik olemasolevad vaesed, siis on nii, et teine pool lauda jääb koguni tühjaks ja olemasolevatestki puudub Mari Vilpus I, kes olevat juba vara, õieti vara väljunud ja Mari Vilpus II küsimusele, et kuhu ta minevat, vastanud ainult ühe sõna, ja see olnud: surnuaiale!

Ann-Hendrik ja Anu-Mihkel, üleni mustas, mustade rättide ja tanukestega, põsed enam lohku vajunud, istuvad kõrvuti laua otsal. Kollasepassi-Viiu on oma käsi varrele köitnud mingi musta lindi ja õhkab enda ette: „Jeesus, puhtaks pese!“ Mari Vilpus II õhkab vaikselt, hoides käsi palvel ristamisi. Pime-Liisu näol on surmahirmu tumestav vari; nii kõvasti tahaks veel hoida eluniidist see pime inimene, kellel kümnete aastate kestel pole olnud ei valgust ega värve.

Samal ajal, kui preester avab oma kohvri, milles värvi ja karraga ilustatud pühatalituse kuued, ja neid parajasti ajab selga, siis Mari Vilpus II poolsõsar Mari Vilpus I jalutab surnuaial. Ta läheneb vaeste matusepaigale, kus reas viimased kuus värsket mullakuhilat ja üks juba veidi vajunud, pleekinud puuristiga kalmuküngas, millele kummardub Mari Vilpus I ja loeb „paternosterit“. See on Kääraka kalm. Edasi on hauad, millel Mari Vilpus I ei loe „paternosterit“, vaid vaatleb ainult ja siis sõrmitseb valget linti mustade

äärtega, mille keskel kirjutas: „Hinga rahu! Sügavas kurbuses naine“. Siis järgneb vahepeal tühi hauaplats.

„Naise jaoks!“ vaatleb Mari Vilpus. Ja edasi loeb järgmise risti lehvikeselt: „Puhka rahu! Leinaja abikaas“, ja selle kõrval jällegi tühi plats. Sealt edasi aga seisab uhkesti kõrge malmrist raudkivist alusel. Seda vaatleb Mari Vilpus erilise hoolega. Ta ei söanda kohe astuda juure, vaid läheb edasi haudade rea vahelisel rajal, pöördub aga varsti tagasi ning läheneb siis uuesti, hoolsasti järele piiludes, kui kaugelt võiks juba näha risti pealkirja ja kas seda näeks inimene, kellel rutt ja kellel pole seepärast võimalik peatuda, et hakata just järele uurima, kes hingab. Esimest käiku ristikist möödudes ei söanda ta siiski teha nii, nagu oleks suur rutt, vaid mõtleb, et ta on näiteks inimene, kes otsib ühe tuttava hauda, kes on võib-olla surnud kaua aja eest, ja tema on olnud jälle pikemat aega võõrsil ning aastate kestel on unustanud täpsa kohta ja seepärast kõnnib aeglaselt kõike hoolsalt tähele pannes. Kui ta nii jõuab malmristini, peatub ja loeb, sest see inimene loeks kindlasti: Siin hingab Mari Vilpus.

Ja siis see inimene hakkaks järele mõtlema, et ei tea, kes see Mari Vilpus küll pidi olema, niisugune kena rist teisel; ei tea, kes on selle risti talle pannud. Noh siis

see inimene muidugi arvab, et ikka mees või lapsed, ja vaat' kui kena, kui inimesel on mees ja lapsed. Seepeale naeratab Mari Vilpus ja siis kordab veel üsna kõvasti risti pealkirja: Siin (rõhutades eriti sõna „siin“) hingab Mari Vilpus.

Siis teda vallutab mingi hardusetunne. Silmad valguvad täis vett, ta läheb ja suudleb oma risti. Esiteks kohale, kus sõna „siin“, ja siis kohale, kus sõna „hingab“. Seepeale laskub ta pikali, toetades pea raudkivist aluse vastu, seab käed ristarnisi rinnale, jalapöiad surub kokku ning pommiseb tasa, hoides veel silmi lahti: „Nii hingab Mari Vilpus ja veelgi mõnusama tundega arutab edasi, et kes võiks mõelda, et tema on kogukonna vaene. Kes paneks malmristi kogukonna vaese hauale! Mitte keegi ei pane!

Otse pilvisse vaadeldes näeb ta oma pea kohal õhus pikkade tiibadega läikivat imelindu ja nagu mingi kollakas helk lööb talle järsku silmi, mispeale kaob kõik, kuna sekundijooksul tunneb kogukehalist kivistumist.

Sahisevad vaid raagus puud ja tuul pilub üksikuid riisumisest järelejäänud lehekesi haudadelt haudadele.

Preester on seaduselaekast välja võtnud tarvilikud pühad riistad, kõigutab suit-

sevat ohvripannikest, laulab lühidalt, ainult mõne korra: „Issand, heida armu! Issand, armu heida!“. Siis segab ühte top-sikesse viina leivaga, astub omausulise XIII Kuu koigu ette ja ütleb vähe kum-mardudes: „Mina jumalasõna-sulane, kõlvatu preester, küsin sinult jumalasalaselt Augustinilt: „Oled sina pattu teinud?“ XIII Kuu vaatab kõige sügavama rahuga mis iganes võimalik ühel õiglasel inim-olendil, ja vastab siis: „Ei!“ Selle eksi-muse, mille preester andestab kohe peale ütlemise sõbraliku naeratusena, parandab Hele-Mall, preestri kõrval seistes, ütlemisega: „Jah, jumalasõna-sulane!“ Ja see-peale pakub preester XIII Kuule kruusi-keses viina leivaga. Kui ta sellest maitse-nud juba, siis ütleb ta oma teise sõna: „Mage!“ ning lükkab tagasi kruusi.

Jällegi naeratab preester andestavalt ja palub tuua veidikese soola, mille poe-tab kruusikesesse ning segab teelusikaga, nüüd saab sest maitsev roog.

Järgmine, kellele preester ulatab „Jee-suse verd ja ihu“ on tumm naisterahvas. Aga temalegi on enne pöördud küsimine, et jumalasõna sulane, kõlvatu preester, kü-sib sinult, jumala ümmardajalt Helenalt, oled sina teinud pattu. Kurttumma nagu on samuti rahulik nagu kõige õiglasemal inimlapsel selle päekese all ja ta vaikib.

Aga tema eest kostab Hele-Mall needsamad sõnad: „Jah, jumalasõna sulane!“

Siis pöördub jumalasõna sulane kõikide poole. „Paluge!“ ütleb, „paluge oma hinge eest! Kahjatsege oma patte, mis te olete teinud teo ja mõttega. Varsti kutsub kõiki Jeesus, varsti seisame tema palge ees, teie ja ka mina, kõlvatu preester. — Mõelge pühale neitsile Mariale, mõelge Kristuse kannatusile ja paluge südames.“

Seepeale kaob preester veinikruusike-sega Hele-Malle saatel kööki. Kõik õhka-vad ja kahjatsevadki omas südames. Kol-lasepassi-Viiu härras palve: „Jeesus, puh-taks pese!“ kostab vahete-vahel kõvasti ja samuti Pime-Liisu hüüe „Jeesus, taluta!“ Aga siis sünnib ime: XIII Kuu ütleb veel kaks sõna mantlit selga ajades; need sõnad ütleb ta ukstel väljudes ja need on: „Kõik sureme!“

Köögis avab preester hullukongi ukse, kus leiab kahe mehe elutud kehad, jalad vastamisi, lamamas kesk puuri. Jumala-sõna-sulane lööb paar kolm risti ette, siis vaatab kurvalt nende sasisjuukselisi päid ning poolavatud silmi ja sõnab vaikselt: „Nende vaim püha neitsiga räägib!“ ning pöördub tagasi kööki, kus avab naiskongi ukse. Aga niipea kui vanakene on avanud ukse, hüppab tugevakehaline naishull suu-re hõiskega, millest väike vanake päriselt kohkub; aga juba järgmisel silmapilgul on

jumalasõna-sulane metsiku naise süles, kes teda võimsalt - võimsalt surub enda vastu ja siis jookseb koguni välja kongist. Esiteks jookseb ta saali, mille köögistviivuks on pärani lahti, ning hoolimata preestri jalgade siputusist kaob naishull saalist eeskotta ja sealt õue, kus istub oma kalli kandamiga akaatsiate taha veskikivale. Seesama jumalasõna-sulane, kes töötanud Pühale Neitsile mitte kunagi puutuda roojast naist, seesama sibeleb vägistatuna naise süles, kui surmainglid, pikkade tiibadega hiigellinnud, lendlevad õhus, puistates gaasi. Vaesed saavad kivitrepile, kui sähvab neile vastu kollakas helk, siis — tardumus.

Veidikese aja järele seisab vaesus tardununa, hävitatuna endisele aadlile kuulaval maa-alal. Gaas hävitab kõik, mis tarbetu. Puhuvad tuuled. Uus õhk uuele ajale!

Hooldaja toas ärkab imik. Tuba on täiesti tühi, poolpime. Kostab imiku karjumine.

